

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky

Zpracoval: Radek Sochna

Plzeň 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Plzeň, březen. 2015

.....
Radek Sochna

Poděkování

Mé poděkování patří JUDr. et Mgr. Vendulce Valentové za umožnění zpracování tohoto zajímavého individuálního tématu a závěrečnou kontrolu mé práce.

Děkuji také Mgr. Josefu Herbrychovi za pomoc při úpravě gramatické stránky.

Obsah

1	Úvod	7
2	Zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky.....	9
2.1	Historický kontext zákona	9
2.2	Obsah zákona	17
2.2.1	Některé principy ZnOR	17
2.2.2	Členění ZnOR.....	20
2.3	Judikatura.....	26
3	Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky.....	32
3.1	Historický kontext zákona	32
3.2	Obsah zákona	37
3.2.1	Některé principy ZnOLDR	37
3.2.2	Členění ZnOLDR.....	37
3.3	Judikatura.....	44
4	Srovnání obou zákonů.....	49
5	Předmětná problematika <i>de lege lata a de lege ferenda</i>	54
5.1	De lege lata.....	54
5.2	De lege ferenda	55
6	Závěr.....	59
7	Cizojazyčné resumé.....	61
8	Zdroje	63

1 Úvod

Tato práce se zabývá dvěma zákony, jež byly v minulosti relativně nedávne užívány při ochraně zájmů Československé republiky, a jejich srovnáním. Jedná se o zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky (dále i jen „ZnOR“) a zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky (dále i jen „ZnOLDR“). Ač se názvy těchto zákonů od sebe liší jen dvěma slovy, a i jejich obsah je do nemalé míry obdobný, současně se jedná o dva právní předpisy, které jsou velmi rozdílné – a **zcela** rozdílné bylo zejména jejich uplatňování v praxi. Různé ostatně byly i okolnosti jejich přijetí, a to jak co se podmínek vnitrostátních týče, tak, a snad zejména, pokud jde o mezinárodní situaci a kontext, jež je v jejich obsahu nepokrytě odražen.

V této práci chci popsat historické okolnosti, za nichž k přijetí zkoumaných zákonů došlo, neboť jsem přesvědčen o tom, že právě to je podmínkou pro jejich pochopení. Jedině prozkoumáme-li v nezbytné míře dobu, v níž byly tyto zákony vytvořeny a přijaty, můžeme pochopit to, proč jsou formulovány tak, jak jsou, proč bylo zákonodárci dané doby považováno za nezbytné je právě v takové podobě přijmout a též to, jak byly následně v praxi uplatňovány. Toto je zvláště nutné v případě ZnOLDR, neboť ten byl právním předpisem, jež se za relativně velmi krátkou dobu své účinnosti (od 24. 10. 1948 do 31. 7. 1950) stal doslova symbolem útlaku totalitní moci. Na jeho podkladě došlo k odsouzení mnoha tisíc osob¹, včetně např. k smrti odsouzené JUDr. Milady Horákové.

Neméně zajímavé jsou však i souvislosti vzniku a užívání ZnOR, byť jsou ovšem velmi rozdílné od toho, co lze v obdobných souvislostech uvést u ZnOLDR. Tento zákon byl totiž přijat v relativně velmi mladé Československé republice, jež byla na rozdíl od stavu po komunistickém únorovém puči v roce 1948 státem opravdu demokratickým (být s mnohými nedostatky), avšak byla vystavena mnohým nebezpečím a útokům. Těm se samozřejmě bylo třeba bránit i legislativně - a ZnOR byl právě výsledkem takové snahy. Smutnou skutečností zůstává, že uplatňování tohoto

¹ konkrétně se jednalo o 26 079 osob: KAPLAN, K., PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno: Barrister, 2008, 253 s., ISBN 978-807-3640-491, s. 39

zákona nemohlo zabránit (a také nezabránilo) nástupu Hitlerových přívrženců, což následně přispělo k dlouholetému područí pod Třetí říší.

U obou zákonů provedu rozbor jejich obsahu a následně je srovnám navzájem, včetně toho, v čem se tyto zákony shodují a v čem se naopak liší. Domnívám se, že toto zkoumání bude zejména přínosné ve směru srovnání toho, co pokládali za podstatné tvůrci jednotlivých zákonů, resp. která provinění (neboť v obou případech se jedná o trestní zákony) považovali za nejzávažnější. Myslím, že i tato zjištění budou užitečná pro pochopení místa těchto právních předpisů v době jejich užívání.

Krátce se budu věnovat i tomu, jakým způsobem je v současnosti upravena daná problematika, tedy ochrany zájmů České republiky. Dále přednesu několik návrhů *de lege ferenda*, neboť nelze přehlížet, že zejména mezinárodní situace je v současné době zdrojem mnohých velmi nebezpečných hrozeb pro bezpečnost nejen našeho státu. Je tedy nezbytné na uvedené adekvátně proaktivně reagovat, což mimo jiné, dle mého názoru, znamená i reakce týkající se vhodné novelizace relevantních právních předpisů.

Cílem mé práce je tedy zejména přinést komplexní pohled na problematiku zákona na ochranu republiky a zákona na ochranu lidově demokratické republiky, zjištění, v čem jsou obdobné a v čem naopak rozdílné. Současně chci poukázat na to, jak byly tyto zákony ovlivněny dobou jejich vzniku a jaký naopak byl jejich následný dopad. V neposlední řadě se zamyslím nad otázkami právní úpravy ochrany zájmů našeho státu *de lege lata*, jakož i nad tím, jaké výzvy v tomto směru přináší současná doba.

Použiji zejména metodu historickou, doplněnou metodou komparativní a analytickou.

2 Zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky

2.1 Historický kontext zákona

Úvodem je třeba připomenout, že ani před přijetím ZnOR nebyla v Československu problematika ochrany zájmů státu neupravena. Vzhledem k zákonu č. 11/1918 Sb. z. a n., jež recipoval rakouské právní předpisy, bylo nepochybně možno v tomto směru využít ustanovení Hlavy VII zákona č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích. K tomu samozřejmě byla nutná změna terminologie, použité v tomto zákoně, reflektující změnu formy státu, a to na základě zákona č. 449/1919 Sb. z. a n., jež v § 1 stanovil, že „zákonem ze dne 28. října 1918, č. 11 Sb. z. a nař., prozatím v platnosti pro území republiky Československé zachována ustanovení zákonů a nařízení zemských, jakož i zákonů a nařízení říší rakouské, uherské a říše rakousko-uherské, chrání od 28. října 1918 republiky Československé v těch částech jejího území, pro něž před 28. říjnem 1918 platila. Nahrazují se proto ve všech těch zákonech a nařízeních se vyskytující výrazy "rakouský", "uherský" a "rakousko-uherský" a jim obdobné stejného smyslu případnými tvary slov "československý" a "Československá republika". Ustanovení to platí obdobně o označeních "císařský", "královský", "císařský královský", a "císařský a královský".“

Hlava VII zákona o zločinech, přečinech a přestupcích nesla v původním znění název „O zločinech velezrady, uražení Veličenstva a údiv domu císařského a rušení veřejného pokoje“. Ten upravoval zločiny velezrady, uražení Veličenstva, uražení údiv domu císařského, rušení veřejného pokoje, vyzvídání (špehérství) a jiných dorozumění s nepřítelem. Například skutková podstata velezrady byla v § 58 definována následovně: „Zločinu velezrady dopustí se: kdo něco předse vezme, a) čímž se má osobě Císaře Pána na těle, na zdraví neb na svobodě ublížiti nebo osoba jeho v nebezpečství uvésti, nebo překážka nějaká u vykonávání práv jeho vladařských spůsobiti; - nebo b) což by bylo k tomu nastrojeno, aby se forma vlády násilně změnila; - nebo c) část nějaká od jednotného svazku státního nebo obvodu zemí císařství Rakouského odtrhla, nebo aby se státu spůsobilo nebo zvětšilo nějaké nebezpečství

zevnitř, nebo nějaká zpoua neb válka občanská uvnitř; nechť by se to stalo veřejně nebo v ukrytosti, od osob jednotlivých nebo ve spojeních, osnováním, vybízením, podněcováním, sváděním slovy, písmem, díly tiskovými nebo vyobrazením, radou nebo vlastním skutkem, sáhnouc ke zbrani nebo nesáhnouc k ní, vyjevením tajnosti nebo úkladů, ježto k takovým účelům vedou, pobuřováním, najímáním vyzvídáním, podporováním nebo jakým koliv činem k tomu směřujícím, byť i byl zůstal bez účinku. Směřujeli se jmenovanými tuto činy proti bytnosti, celosti, bezpečnosti nebo proti ústavě spolku německého, posuzovati a trestati se mají činové ti též za velezradu.“

Trestem za velezradu byl těžký žalář v trvání od deseti let až po doživotí, avšak jen v případě polehčujících okolností vyjmenovaných v § 59; v jiných případech mělo být toto provinění trestáno smrtí.

Tato právní úprava se však nejevila vhodná. Jak je konstatováno v důvodové zprávě k ZnOR, „*trestní zákon dříve rakouský chybuje tím, že mnohdy jako útoky na stát stíhá pouhé politické projevy, ač jimi bezpečnost státu nemůže býti ohrožena, a konečně, že užívá zhusta pojmů s obsahem příliš neurčitým a měnlivým podle vůle držitelů státní moci.*“²

Pro pochopení účelu zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky, je třeba si připomenout, v jaké době byl přijat. Byla to doba teprve necelých pět let vzdálená od okamžiku vzniku Československé republiky coby samostatného státu jakožto jednoho z důsledků první světové války (která tehdy ještě byla označována jako Velká válka, neboť zřejmě málokoho napadlo, že velmi brzo bude třeba jiného označení). Tuto válku naše země prodělaly jako součást Rakousko-Uherské monarchie, a tedy na straně tzv. ústředních mocností (zvaných též Trojspolek). Těmi bylo Rakousko-Uhersko a Německo, přičemž během války se k nim přidala Osmanská říše (Turecko) a Bulharsko.³ „*Porážky ústředních mocností na všech frontách změnily vnitřní krizi habsburské monarchie v létě roku 1918 v otevřený rozvrat a rozklad celého státu. Vývoj*

² LEPŠÍK, J. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. Praha: Nakladatel Fr. Borový, 1923, 173 s, s. 8

³ SMRČKA, L. *Rodinné finance: ekonomická krize a krach optimismu*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2010, 538 s. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 978-80-7400-199-4, s. 521

monarchie vstoupil do hluboké, otevřené a smrtelné krize. Jednotlivé národy staleté říše na Dunaji se začaly připravovat k samostatné cestě.“⁴

Po této cestě se 28. října 1918 vydalo i Československo a vyhlásilo samostatnost. S sebou však vleklo i velmi těžký balvan. Tím bylo národnostní složení obyvatelstva, jehož značnou část tvořili zejména Němci, jichž v ČSR bylo v roce 1921 3.123.305, kdy představovali 22,95 % obyvatelstva, a Maďaři, kterých bylo 744.621, a tvořili tedy 5,47 % obyvatelstva⁵. To vedlo ke značným problémům a třenicím. Maďarská vláda usilovala o udržení Uher ve stávajícím rozsahu a maďarská vojska a úřady odmítly vyklidit území Slovenska. Jak dále konstatuje Olivová, „*současně z podnětu a za podpory maďarské vlády došlo již na počátku listopadu (1918 – pozn. autora) na východním Slovensku k separatistické akci. V Prešově se utvořila tzv. východoslovenská národní rada, která proti československé orientaci martinské Slovenské národní rady usilovala o zachování Slovenska v rámci Maďarska. Celá akce (...) vyústila 11. prosince 1918 ve vyhlášení tzv. Slovenské l’udové republiky, hlásící se k Maďarsku.*“⁶ To následně vedlo k rozsáhlým násilnostem, které bylo nutno řešit – a to jak co se týče vyjednávacích aktivit, tak s použitím ozbrojených sil mladé republiky. Celá akce byla úspěšná a „*20. ledna 1919 bylo celé území Slovenska (...) v rukou československého vojska.*“⁷

Nemalé komplikace bohužel představovala německá menšina. „*Již počátkem října 1918, kdy už byl zřejmý blížící se rozklad rakousko-uherské monarchie a kdy vytvoření samostatného československého státu bylo na dosah ruky, vystoupil německý poslanec Parcher s návrhem, aby byl pro německé oblasti v Čechách ustaven zvláštní správní orgán. O několik dní později vytyčili obdobný požadavek i Němci z Moravy. Šlo o konkrétní pokus vytvořit německé samosprávné území, které by nebylo v žádném spojení s českými zeměmi.*“⁸ Tak byly bezprostředně po 28. říjnu 1918 vyhlášeny samostatné německé provincie: Deutschböhmen s centrem v Liberci, „*Sudetenland v*

⁴ OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, 359 s. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše, sv. 40. ISBN 978-808-6107-479, s. 53

⁵ Československo. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2003 [cit. 2014-04-16]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Československo>

⁶ OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, 359 s. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše, sv. 40. ISBN 978-808-6107-479, s. 70

⁷ tamtéž, s. 71

⁸ tamtéž, s. 72, 73

severovýchodních Čechách, Deutschsüdmären na jižní Moravě a Böhmerwaldgau na Šumavě a v jižních Čechách. Ve všech provinciích byla přijata nová ústava, zřízen zemský sněm a vytvořena zemská vláda. Provincie byly prohlášeny za součást Rakouska a jejich zástupci zasedali v rakouském Národním shromáždění.“⁹ Uvedené bylo samozřejmě pro československé představitele nepřijatelné, a proto bylo po ztroskotání jednání přistoupeno k vojenskému obsazení „rebelujících“ oblastí, což bylo dokončeno již koncem prosince 1918.¹⁰ Situace tedy byla zklidněna, avšak bezesporu lze konstatovat, že pouze na povrchu, jak se bohužel v plné míře projevilo po nástupu Hitlera k moci v sousedním Německu, kdy právě značné množství sudetských Němců dalo jasně najevo své postoje k ČSR.

Dalším problémem, jemuž musela ČSR již bezprostředně po svém vzniku čelit, byla revoluční vlna, související s událostmi v Rusku, kde došlo 7. listopadu 1917 k ozbrojenému převratu, později zvanému Velká říjnová socialistická revoluce. „Akce byla připravena z iniciativy V. I. Lenina, vůdce bolševické frakce ruské sociálně demokratické strany. Událost významně ovlivnila celosvětové dění ve 20. století, byl to také začátek občanské války v Rusku, následovalo vytvoření SSSR a rozšíření komunismu na podstatnou část světa.“¹¹ Tato revoluce, respektive její ideje, formulované např. v Komunistickém manifestu¹², měla samozřejmě vliv i na dění v ČSR, a to zejména s ohledem na značné sociální problémy, jež vyvstaly v souvislosti s válkou, která většině obyvatelstva přinesla utrpení. Významný byl v tomto ohledu i „příchod zajatců-komunistů ze sovětského Ruska. Ti s sebou přinášeli první konkrétní zprávy o průběhu bolševické revoluce a o budování sovětské moci v Rusku.“¹³ Nutno konstatovat, že jedním z nezastíraných cílů ruských komunistů byl „vývoz revoluce“.

„V Moskvě bylo v březnu vytvořeno z Leninova podnětu organizačně-politické centrum

⁹ OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, 359 s. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše, sv. 40. ISBN 978-808-6107-479, s. 73

¹⁰ tamtéž, s. 75

¹¹ Říjnová revoluce. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2005 [cit. 2015-02-08].

Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%98%C3%ADjnov%C3%A1_revoluce

¹² Jako například: „Proletariát využije svého politického panství k tomu, aby postupně vyrval buržoazii všechny kapitál, soustředil všechny výrobní nástroje v rukou státu, tj. proletariátu zorganizovaného v panující třídu, a co nejrychleji rozmnožil masu výrobních sil.“

MARX, K., B. ENGELS. *Komunistický manifest: Podle prvního vydání Komunistického manifestu v Čechách*. Přeložil RADIMSKÝ, A. Praha: Michal Zítka - Otakar II., 2000. ISBN 80-86355-54-3.

¹³ OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, 359 s. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše, sv. 40. ISBN 978-808-6107-479, s. 80

– III., *komunistická internacionála*. Měla prosadit zásady ruské bolševické revoluce v celosvětovém měřítku. Cílem komunistického hnutí bylo rozbít celou kapitalistickou společnost cestou světové revoluce. Na jejím místě měla být vytvořena nová společnost bez sociálních rozdílů a třídních protikladů.¹⁴

Toto samozřejmě nemohlo být přijatelné pro všechny. Vyhovovalo to marxistické levici, avšak postoj jiných subjektů byl zcela opačný. Tato levice však nabývala síly, což se projevilo i v parlamentních volbách v dubnu 1920. V těch výrazně zvítězila sociálně demokratická strana, nebylo to však „vítězstvím oficiálního vedení strany, ale vítězstvím marxistické levice. V jednom z hlášení prezidenta moravského místopředsednictví o situaci v zemi se pravilo: „Agilnost vůdců levice den po dni vylamuje kámen po kameni ze solidní stavby sociálně demokratické organizace a připravuje lavinu, která, byvši v příhodný okamžik uvedena v pohyb, mohla by smetnouti netoliko nynější vedení strany, nýbrž i mocnou silou valiti se na základy státní budovy.“¹⁵ K výsledku těchto voleb je myslím vhodné také připomenout, že dobrých výsledků dosáhla Německá národně socialistická strana dělnická (německy *Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei, DNSAP*), jejíž členská základně se následně začlenila do nechvalně známé Sudetoněmecké strany.

Bylo by možno ještě dlouho popisovat problémy a střety sociální a národnostní, a to včetně těch s mezinárodními souvislostmi, jimž musela mladá Československá republika čelit. Domnívám se však, že toto není účelem této práce. Současně jsem však přesvědčen o tom, že bylo třeba poukázat na to, že někdy až idealizovaná doba existence „první republiky“ měla svá mnohá stinná místa a události, jejichž dopad byl mnohdy velice zásadní. Dobová politická reprezentace toto nepochybně vnímala a hledala řešení. Jedním z nich bylo právě přijetí právního předpisu, který měl upravovat problematiku ochrany zájmů republiky. Takovým zákonem se s účinností od 8. 4. 1923 stal právě ZnOR. Lze říci, že posledním popudem k jeho přijetí byl atentát na Aloise Rašína, tehdejšího ministra financí. K tomuto atentátu došlo 5. ledna 1923 a spáchal jej „Josef Šoupal, jež se hlásil k anarchismu. Po šesti týdnech Rašín zranění podlehl.“¹⁶

¹⁴ OLIVOVÁ, V. *Dějiny první republiky*. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, 359 s. Knižnice Společnosti Edvarda Beneše, sv. 40. ISBN 978-808-6107-479, s. 99

¹⁵ tamtéž, s. 102

¹⁶ KOJZAR, J. *Osudové okamžiky českých dějin*. Praha: Futura Praha, 2014, 220 s. ISBN 978-80-86844-94-7, s. 66

Jeho smrt inspirovala předsedu poslanecké sněmovny Františka Tomáška k projevu na schůzi Poslanecké sněmovny dne 20. 3. 1923, v němž kromě připomenutí osobnosti a zásluh zavražděného konstatoval: „*Právě tragický skon jeho musí nás však vyburcovat, abychom si řekli: My všichni musíme se postavit za stát, za republiku, již věnováno bylo dílo jeho života. Musíme vykonat vše, aby byla vybudována, aby byla zvelebena a zabezpečena a abychom odrazili všechny úklady, jež jsou proti ní namířeny odkudkoli.*“¹⁷

Jak konstatuje Kojzar, „*politických střetů v průběhu přípravy zákona bylo víc než dost. Je znám výrok bývalého ministra za socialistickou stranu Bohuslava Vrbenského (...): „Až sem a ani o krok dál,“ a hovořil o konci demokracie v Čechách. Tehdy společně s ním sdíleli stejné názory další představitelé levicové části národně socialistické strany, většinou bývalí tzv. anarchisté.*“¹⁸

Ani samo projednání zákona v Parlamentu nebylo bez emocí.¹⁹ Náměstek předsedy vlády, ministr vnitra Jan Malypetr (člen Republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu, tedy agrárník), ve svém projevu mimo jiné připomněl, že „*po vážné a pečlivé přípravě předložila vláda osnovy zákona na ochranu republiky a o státním soudu, vycházejíc z přesvědčení o jejich potřebě a z vědomí, že ohromná většina československého národa přeje si jasně a určitě, aby samostatnost, demokraticko-republikánská forma a jednotnost státu, jakož i činnost ústavních činitelů byly účelně a účinně chráněny způsobem odpovídajícím době, poměrům i moderním názorům na trestní právo. (...) Pouhý pohled do států jiných, starých i nových, stačí k poznání, že neděje se a nepřipravuje se u nás nic, co by jinde jako věc samozřejmá - nebylo již provedeno namnoze ovšem v rozsahu mnohem širším a způsobem značně ostřejším.*“²⁰

Zvláště němečtí a komunističtí poslanci se však s návrhem ZnOR neztotožňovali (pravděpodobně, a ne bezdůvodně, se obávali jeho dopadu na jejich činnost).

¹⁷ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. [cit. 2015-02-09]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/190schuz/s190001.htm>

¹⁸ KOJZAR, J. *Osudové okamžiky českých dějin*. Praha: Futura Praha, 2014, 220 s. ISBN 978-80-86844-94-7, s. 67

¹⁹ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. [cit. 2015-02-09]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194001.htm>

²⁰ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. [cit. 2015-02-09]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194002.htm>

Levicový poslanec Rouček např. připomněl slova T. G. Masaryka, jež pronesl po svém návratu z ciziny na Staroměstském náměstí: „Náš stát musí býti demokracie, bude to vláda lidu, lidem a pro lid. (...) *Vanul z těchto slov ještě památný duch washingtonské deklarace, zaručující lidu našemu úplnou svobodu slova, tisku a shromažďování, úplnou svobodu přesvědčení a vylučující všechny výsady i jakékoliv třídní zákonodárství. Uplynula čtyři léta a před naši sněmovnu byla položena předloha zákona, který je výsměchem všem slavným slibům ústavním i deklaracním a i tomuto slibu, který byl dán lidu presidentem republiky před pomníkem Husovým. Tato předloha trhá na kusy naši ústavní listinu a zašlapává do bláta pařížskou deklaraci. Posmívá se našim republikánským majestátům, posmívá se slavným slibům presidentovým. (...) Předloha tato je prosycena duchem šílené nenávisti k celé třídě dělnictva. Chce jí vyraziti všechnu zbraň z rukou, zbaviti tisku, zbaviti svobody slova a práva shromažďovacího, práva na stávkou, práva na lidové soudnictví a vydati ji úplně bezbrannou v ruce kapitalistických násilníků, ozbrojených až po zuby. Předlohou touto má býti republika Československá učiněna umrlčí komorou veškeré demokracie. (Výkřiky. - Potlesk komunistických poslanců.) Je to předloha rázu tak reakcionářského a násilnického, že by v žádném civilisovaném státě nesměla vůbec spatřiti světlo světa. Je to předloha káznicová. (...) To, co zde provádíte, je kastrace vaší ústavy, to je vražda demokracie, to je loupežná krádež slavně zaručené suverenity lidové.*“²¹

Poslanec dr. Ludwig Czech (člen Německé sociálně-demokratické strany dělnické) k věci mj. uvedl, že „ústavní výbor skončil své dílo, koaliční strany je zpečetily, plénum nyní udělá na jeho konci tečku; a ve chvíli, kdy se tak stane, bude demokracie v této zemi zasažena do srdce, bude vyhlazen poslední zbytek politické svobody na této půdě, a státní zásadou se stane nelítostné ubíjení politických odpůrců.“²²

Poslanec Franz Křepek (člen Německého svazu zemědělců - Bund der Landwirte) k věci uvedl: „Svaz zemědělců, německá strana národní, německá křesťansko sociální strana lidová a německá demokratická strana svobodomyšlná projevují své přesvědčení, že předložené návrhy zákonů na ochranu republiky a na

²¹ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. [cit. 2015-02-09]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194002.htm>

²² tamtéž

*zřízení státního soudu úplně odhalují pravou tvář demokracie v tomto státě, je-li takového odhalení vůbec ještě potřebí. Mají za účel stíhati každý, té které vládě nevídaný projev v tisku, na veřejnosti, ba dokonce i v soukromém životě. Jsou namířeny proti smýšlení státních občanů a nejsou ničím jiným, než terorem jistého politického názoru na stát, přestrojeným v roucho parlamentárně projednaných zákonů. Jsou plodem a následkem násilného vzniku tohoto státu, jenž se nemůže opírat o souhlas ovládaných, nýbrž jedině o moc svých bodel a jenž jest nucen hájiti své trvání vládou zastrašování, která se bojí vánku svobodné politické činnosti.*²³

I přes odpor opozičních stran však byl zákon schválen - dne 19. března 1923 pro něj bylo hlasováno v Senátu, dne 31. března 1923 byl vyhlášen a v účinnost vstoupil dne 8. dubna téhož roku.²⁴ Současně byl zákonem č. 51/1923 Sb. z. a n. zřízen nový soud, označený jako *státní soud*, který skutky stíhané dle zákona na ochranu republiky projednával.

ZnOR byl novelizován zákonem č. 124/1933 Sb. z. a n. (ten např. připojil k ustanovení §14 postih hanobení Národního shromáždění a jeho orgánů; §34 zvyšoval ochranu ozbrojených sil a rozšíření možností zastavení periodického tisku) a zákonem č. 140/1934 Sb. z. a n., jež připojil §14a - ten postihoval veřejné popuzování k nepřátelským činům proti jednotlivcům a skupinám obyvatel proto, že jsou stoupenci demokraticko-republikánské formy nebo demokratického řádu ČSR.

²³ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. [cit. 2015-02-09]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194003.htm>

²⁴ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. [cit. 2015-02-09]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/se/stenprot/156schuz/s156001.htm>

2.2 Obsah zákona

2.2.1 Některé principy ZnOR

Za důležité a současně velmi zajímavé pokládám to, že v jedné věci se ZnOR výrazně odlišuje od v současnosti platného zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále i jen „TrZák“). Tím je to, že protiprávní jednání rozděluje na tři kategorie: zločiny, přečiny a přestupky. Toto dělení jednak znamená, že za přestupky jsou označeny ty nejméně závažné protiprávní činy, čemuž odpovídá i jejich trestání (avšak i za přestupky bylo možno uložit trest vězení; tak tomu bylo např. u přestupku označeného jako hrubá neslušnost, za nějž bylo možno uložit vězení od osmi dnů do šesti měsíců), přečiny jsou závažnější (a sankcionovány přísněji) a ovšem nejzávažnější jsou zločiny, za něž bylo mnohdy možno uložit i trest doživotního žaláře.

Domnívám se, že je namístě připomenout zde rozdíly mezi pojmy vězení, tuhé vězení, žalář a tuhý žalář, neboť tyto pojmy ZnOR používá, a nám již jejich přesný význam není dostatečně znám. Trest **vězení**, resp. **tuhého vězení** bylo dle § 240 rakouského trestního zákona č. 117/1852 Ř.z. (jež byl účinný až do 31.7.1950) možno uložit za přestupky a přečiny, trest **žaláře** a **těžkého žaláře** pak bylo možno uložit za zločiny. Dle § 240 zákona č. 117/1852 Ř.z. vězení „záleží v zavření ve věznici bez želez; při čemž se odsouzenci, když může sobě výživu buď z vlastních prostředků, nebo pomocí svých příslušníků opatřiti, na vůli zůstavuje, kterak se chce zaměstnávat,“ zatímco „vězení druhého stupně označuje se přídavkem tuhé vězení. I v tom chová se trestanec bez želez, strava však a práce dává se mu taková, jak podle předpisů zvláštních o tom vydaných nebo těch, které ještě vydány budou, dovoluje zřízení trestnic pro takové trestance ustanovených. Nedovoluje se mu s nikým se scházeti bez přítomnosti dozorce vězňů ani rozmlouvati v jazyce pro tohoto nesrozumitelném.“ Výkon trestu žaláře měl dle §§ 14 – 16 zákona č. 117/1852 Ř.z. následující charakteristiky: „trest žaláře dělí se podle rozdílné tuhosti na dva stupně. První stupeň se označuje slovem "žalář" bez přídavku, druhý slovy "těžký žalář". Při prvním stupni trestu žaláře chová se trestanec bez želez, avšak těsně opatřen a stravován tak, jak to připouští zařízení trestnic pro takové zločince určených podle předpisů již o tom

vydaných, nebo které ještě vydány budou. Nedovoluje se mu scházeti se s nikým, není-li přítomen dozorce vězňů ani rozmluva v jazyce tomuto nesrozumitelném. U druhého stupně, tedy těžkého žaláře, platilo, že „rozmluva s lidmi, již nemají přímo s jeho vězněním co činiti, povoluje se odsouzenici toliko v případech zcela zvláštních a důležitých.“

Právě popsané termíny tedy měly obdobný význam, jako v současnosti zařazování k výkonu trestu do věznic s dohledem, dozorem, ostrahou či zvýšenou ostrahou – a pro odsouzené i tehdy jistě měly nemalý, či spíše mnohdy zcela zásadní význam.

Připomínám v této souvislosti, že sankcionovat přestupek vězením je z dnešního pohledu zcela nepředstavitelné, neboť zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, umožňuje dle § 11 za přestupek uložit pouze sankce napomenutí, pokutu, zákaz činnosti, propadnutí věci a zákaz pobytu.

Dalším důsledkem uvedeného dělení bylo rozdělení příslušnosti soudů. V tomto směru § 36 ZnOR stanovil, že zločiny uvedené v § 1, § 3 č. 1, § 4 č. 1, § 5 č. 1, § 7, zločin podle § 8, spáchaný na prezidentu republiky nebo jeho náměstkovi, zločin podle § 8 č. 2 až 5, spáchaný na ostatních osobách tam uvedených, a zločin podle § 10 a čl. 2, pokud jde o osobování si pravomoci vyhrazené prezidentu republiky, zákonodárnému sboru, vládě nebo guvernérovi Podkarpatské Rusi, projednává státní soud. Zločiny uvedené v § 2, § 3 č. 2, § 6 č. 1 a § 10 č. 1 pak projednával porotní soud, navrhoval-li státní zástupce v obžalovacím spise, aby byl trest uložen podle zákonné sazby vyšší pěti let. Trestní řízení pro ostatní zločiny a přečiny pak projednávaly sborové soudy první stolice, a to i když byly spáchány obsahem tiskopisu.

Přestupky projednávaly (není-li v ZnOR jinak stanoveno) okresní soudy; jinak tomu bylo u přestupku spočívajícího v neodstranění nebo zřízení nedovolených pomníků dle ustanovení § 26, jež byl dle § 26 odst. 2 ZnOR v jurisdikci politického (státního policejního) úřadu. Na Slovensku a v Podkarpatské Rusi v místech, kde nebyl státní policejní úřad, vydávala trestní nález administrativní vrchnost policejní.

Co se týče Slovenska a Podkarpatské Rusi, pak těchto území se speciálně týkala ustanovení § 40, jež stanovilo, že činy uvedené v § 11, č. 1 a v § 20 trestají se jako přečiny a pokus přečinů podle tohoto zákona je trestný. Jednalo se o přestupek urážky prezidenta republiky, a to konkrétně o ublížení na cti prezidentu nebo jeho náměstkovi, jehož se dopustil ten, kdo „výhružkou zlého nakládání nebo jiným hrubě zneuctívajícím projevem nebo ho uvede ve veřejný posměch, kdo pronese o něm obvinění, věda, že tím vážně ohrozí jeho čest.“ *Dále šlo o přestupek hrubé neslušnosti. V § 40 odst. 2 pak bylo stanoveno, že „pokus přečinů podle tohoto zákona je trestný.“*

Toto reagovalo na určitou právní roztržičnost předválečné ČSR: na Slovensku a v Podkarpatské Rusi totiž na rozdíl od zbytku republiky platilo uherské právo, a to jak v právu civilním, tak i co se týče hmotného práva trestního a procesního. V Čechách, na Moravě a ve Slezsku tak platil rakouský trestní zákoník č. 117 z roku 1852 a trestní řád, tedy zákon č. 119/1873, daný dne 23. května 1873, jímž se zavádí nový řád soudu trestního, na Slovensku a Podkarpatské Rusi pak uherský trestní zákoník z roku 1878 a uherský trestní řád z roku 1896, přestupky tam byly upraveny v zákoně o přestupcích č. 46/1879.

Tímto ustanovením se tedy na Slovensku a Podkarpatské Rusi jednak měnila příslušnost soudů u uvedených protiprávních jednání, ale hlavním smyslem bylo to, že co se přečinů týče, v § 65 uherského trestního zákona bylo stanoveno, že „*pokus jest trestný jen v těch případech, kde je výslovně za trestný prohlášen, kdežto pokus přestupku jest podle § 26 odst. 2 uh. zák. o přestupcích vůbec beztrestný.*“²⁵ Tím, že § 40 ZnOR prohlásil pro Slovensko a Podkarpatskou Rus tam uvedené přestupky za přečiny, docílil „*trestnosti jejich pokusu. (...) Tím ovšem, že činy uvedené v § 11 č. 1 a § 20 jsou pro Slovensko prohlášeny za přečiny, vylučuje se, aby při jejich souzení bylo užito všeobecné části uh. zák. o přestupcích a musí se při nich užítí ve všech směrech těch norem, které se na přečiny vztahují.*“²⁶

Bez tohoto ustanovení, jež na první pohled vypadá nevýhodně pro Slovensko a Podkarpatskou Rus, by totiž naopak byli v nevýhodě ti, kteří by se uvedeného

²⁵ LEPŠÍK, J. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. Praha: Nakladatel Fr. Borový, 1923, 173 s, s. 135

²⁶ tamtéž, s. 136

protiprávního jednání dopustili na území Čech, Moravy a Slezska. Tam stále platný a účinný rakouský trestní zákoník totiž v § 8 stanovil, že „*ke zločinu není potřeba, aby čin skutečně byl vykonán. Již samo početí zlého skutku jest zločin, jak mile zlomyslník vzal předsa čin nějaký, kterýž ke skutečnému vykonání vede; zločin ale jen pro nemohoucnost, pro překážku odjinud v to přišlou anebo náhodou nebyl dokonán. A protož má ve všech případech, kde zákon zvláštních výjimek nenařizuje, ustanovení všeliké, v příčině zločinu nějakého vůbec dané, vztahovati se i na zločin nedokonaný, a zlý skutek nedokonaný trestati se má, užití §. 47., lit. a), týmž trestem, kterýž uložen jest na zločin dokonaný.*“ A § 239 pak stanovil, že „*vůbec vztahovati se mají ustanovení, v §§. 5 - 11. o zločinech učiněná, i na přečiny a na přestupky, pokud výjimky z toho v zákoně v té neb oné případnosti zvláště nejsou nařizeny, anebo pokud nepocházejí ze zvláštní povahy přečiny nebo přestupku.*“ Bez „korekce“ ustanovením § 40 ZnOR by tedy tam vyjmenované přestupky ve stadiu pokusu byly na Slovensku a Podkarpatské Rusi beztrestné, zatímco na zbytku ČSR by naopak jejich pachatelé byli sankcionováni.

2.2.2 Členění ZnOR

ZnOR je členěn do čtyř částí – Hlav. Při svém přijetí obsahoval 44 paragrafů – výše zmíněný zákon č. č. 140/1934 Sb. z. a n. přidal jeden další, a to již také zmíněný § 14a.

Není účelem této práce podrobně rozebírat ustanovení všech paragrafů ZnOR, proto se zaměřím jen na ty, které pokládám za nejpodstatnější a nejvíce vypovídající o duchu a smyslu tohoto zákona.

Hlava I ZnOR je označena jako *Úklady o republiku*, přičemž ze „*stanoviska státu jsou to nejtěžší zločiny, neboť ohrožují nejdůležitější právní statek všech občanů: politický útvar, skýtající právní bezpečnost a ochranu, a umožňující politický a kulturní život.*“²⁷ Definuje skutkovou podstatu *úkladů*, a to tak, že „*kdo se pokusí: násilím změnit ústavu republiky, zejména pokud jde o samostatnost, jednotnost nebo demokraticko-republikánskou formu státu, násilím úplně znemožnit ústavní činnost presidenta republiky, jeho náměstka, zákonodárního sboru, vlády nebo guvernéra*

²⁷ LEPŠÍK, J. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. Praha: Nakladatel Fr. Borový, 1923, 173 s., s. 13

Podkarpatské Rusi, násilím přivtělití cizímu státu území republiky neb odtrhnouti od něho jeho část, trestá se za zločin těžkým žalářem od pěti do dvaceti let, za okolností zvláště přitěžujících těžkým žalářem na doživotí.“

Jak je v důvodové zprávě konstatováno, termín *úklady* nahradil dřívější výraz *velezrada* (zprofanovaný v dobách Rakousko-Uherska). Trestná byla i *příprava úkladů*, jež je definována v § 2. Kromě přípravy ve formě zabezpečování či výcviku branných či pomocných sil se jednalo i o různé formy účastenství, přičemž tento zločin se trestal těžkým žalářem od jednoho do pěti let, za okolností zvláště přitěžujících těžkým žalářem od pěti do deseti let.

Dále je v Hlavě I definováno *ohrožení bezpečnosti republiky*, přičemž trestné činy tam definované se vyznačují „*společnou známkou skutkové podstaty, že jde o ohrožení vnější bezpečnosti republiky.*“²⁸ Sankcionován byl ten, kdo v úmyslu poškodit republiku ji vydá nebezpečí války nebo nepřátelského činu cizí moci nebo ozbrojeného napadení nebo takové nebezpečí zvýší, či kdo působí nebo podporuje ozbrojené povstání v republice v úmyslu ohrozit tím její bezpečnost zvenčí, nebo kdo za uvedeným účelem s někým se spolčí nebo vejde ve styk přímý nebo nepřímý s cizí mocí nebo s cizími činiteli, zejména vojenskými nebo finančními. Za uvedené zločiny hrozilo dle závažnosti až doživotní vězení.

Hlava II. je označena jako *Poškozování republiky a útoky na ústavní činitele*. Zahrnuje zločiny specifikované jako prorada, zrada státního tajemství, vojenská zrada, dále stanovuje tresty na některé útoky na život ústavních činitelů, tělesné poškození ústavních činitelů, spolčení k útokům na ústavní činitele, násilí proti ústavním činitelům neb osobování si jejich moci, urážka presidenta republiky a nepřekažení nebo neoznámení trestných podniků.

Domnívám se, že sama označení těchto trestných činů jsou v naprosté většině zcela vypovídající o jejich skutkových podstatách, s výjimkou termínu s poněkud archaickým výrazem *prorada*. Pokládám za vhodné uvést, že tento výraz nezná ani Internetová jazyková příručka Ústavu pro jazyk český Akademie věd ČR: „*Slovní tvar*

²⁸ LEPŠÍK, J. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. Praha: Nakladatel Fr. Borový, 1923, 173 s., s. 23

*prorada nebyl nalezen.*²⁹ Nalezl jsem jej však v díle Staročeská lyrika: „*nevěrný, tys má prorada*“³⁰, přičemž význam slova prorada je „*zrada*.“³¹ Z něho pak je evidentně odvozeno přídavné jméno proradný,³² přičemž lze jen konstatovat, že uvedené dobře koresponduje se skutkovou podstatou daného trestného činu, kdy § 4 ZnOR stanoví, že „*zmocněnec republiky, který při jednání s cizí mocí poruší své povinnosti, ač ví, že tím poškodí důležitý zájem republiky, kdo zničí, odstraní, utají, poruší nebo padělá listiny nebo jiné důkazy o právních poměrech republiky k jinému státu, ač ví, že tím poškodí důležitý zájem republiky, trestá se za zločin žalářem od jednoho do pěti let a spáchal-li čin v úmyslu, aby poškodil republiku, těžkým žalářem od pěti do deseti let. Spáchal-li vinník čin z hrubé nedbalosti, trestá se za přečin tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku.*“

Za zajímavé považuji to, že v souladu s ustanovením § 7 odst. 1 a 2 ZnOR se dle tohoto zákona trestaly útoky na „*presidentu republiky nebo na jeho náměstkou,*“ jakož i „*byly-li spáchány na předsedovi vlády, členu vlády nebo členu zákonodárského sboru u výkonu jich pravomoci nebo pro tento výkon nebo vůbec pro jejich činnost v životě politickém, jakož i byly-li spáchány na guvernéru Podkarpatské Rusi nebo na členu státního soudu u výkonu jejich pravomoci nebo pro tento výkon,*“ avšak dle § 7 odst. 3 ZnOR se stejně trestaly i „*činy, které byly spáchány na bývalém presidentu republiky, jeho náměstkou, předsedovi vlády, členu vlády, guvernéru Podkarpatské Rusi a členu státního soudu pro výkon jejich pravomoci, vyjma že tyto osoby byly své hodnosti zbaveny v důsledku rozsudku senátu, rozsudku trestního soudu nebo nálezu disciplinárního.*“ Dle § 7 odst. 1 ZnOR se jednalo o pokus zločinu vraždy a zločin úmyslného zabití člověka, přičemž i pokus tohoto zločinu se trestal těžkým žalářem doživotním, byl-li spáchán na presidentu republiky nebo na jeho náměstkou. Stejně trestány byly tyto činy tehdy, byly-li spáchány na předsedovi vlády, členu vlády nebo členu zákonodárského sboru u výkonu jich pravomoci nebo pro tento výkon nebo vůbec pro jejich činnost v životě politickém, jakož i byly-li spáchány na guvernéru

²⁹ Internetová jazyková příručka. *Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR* [online]. 2008 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=prorada&Hledej=Hledej>

³⁰ VILIKOVSKÝ, J. *Staročeská lyrika*. Praha: Melantrich, 1940, s. 28

³¹ Slovo a slovesnost. *Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR* [online]. 2011 [cit. 2015-02-20]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3163>

³² Naše řeč, ročník 18 (1934), číslo 3. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2791>

Podkarpatské Rusi nebo na členu státního soudu u výkonu jejich pravomoci nebo pro tento výkon.

Za určitou zajímavost pokládám to, že útoky na prezidenta či jeho náměstka byly trestné vždy, zatímco útoky další vyjmenované činitele jen tehdy, když souvisely s výkonem jejich pravomoci. Je z toho myslím zřejmé, že postavení prezidenta bylo v ČSR velmi silné, či přesněji respektované.

Druh a rozpětí výše trestů bylo značně rozdílné, lišilo se značně dle jednotlivých skutkových podstat. Mohla tedy být např. dle § 16 odst. 3 uložena finanční sankce od 50 Kč do 10 000 Kč nebo vězení od tří dnů do jednoho měsíce tomu, „*kdo do jednoho roku po spáchání zločinu uvedeného v § 7 nebo 8 v tiskopise nebo rozšířeném spise uveřejní, veřejně předvádí, vystavuje nebo rozšiřuje obraz pachatelův, nestalo-li se to k účelům vědeckým nebo na žádost úřadu k účelům trestního řízení,*“ ale i mnohem přísnější trest žaláře od šesti měsíců do pěti let za zločin výzvy k neplnění zákonných povinností nebo trestným činům ve smyslu ustanovení § 15 odst. 3 ZnOR.

Hlava III. ZnOR je označena jako *Ohrožování míru v republice a vojenské bezpečnosti její*. Zahrnuje trestné činy: nedovolené ozbrojování, rušení obecného míru, výzva k neplnění zákonných povinností nebo trestným činům, schvalování trestných činů, sdružování státu nepřátelské, šíření nepravdivých zpráv, návrat členů bývalé panovnické rodiny nebo podpora takového návratu, hrubá neslušnost, svádění nebo pomáhání k vojenským zločinům nebo nadřizování jim, ohrožování obrany republiky, nedovolené zpravodajství, nedovolené najímání vojska, ohrožování veřejné správy orgánem moci veřejné a neodstranění nebo zřízení nedovolených pomníků.

Zajímavé je i ustanovení § 34 ZnOR, jež stanoví, že „*uzná-li soud v trestním řízení proti určité osobě nebo v řízení podle § 492 a 493 trestního řádu ze dne 23. května 1873, č. 119 ř. z., že obsahem periodického tiskopisu byl spáchán zločin nebo přečin uvedený v § 1, § 3, § 5 č. 1, § 6 č. 2 a 3, § 14 č. 1 a 2, § 15 č. 3 nebo § 16 č. 2 a že hledíc na předcházející taková rozhodnutí učiněná v době poměrně krátké o témž tiskopisu, byť i pod jiným názvem vydávaném, je se důvodně obávati, že budou uvedené trestné činy obsahem téhož tiskopisu nadále páčány, může zároveň vysloviti, že*

vydávání jeho může být zastaveno. Tento výrok lze bráti v odpor týmiž opravnými prostředky jako výrok o trestu nebo v řízení podle § 492 a 493 tr. ř. opravnými prostředky uvedenými v § 493 a 494 tr. ř. Nabyli-li výrok soudu právní moci, může politický úřad druhé stolice naříditi zastavení tiskopisu, a to u tiskopisů, vycházejících alespoň pětkrát týdně, nejdéle na jeden měsíc, u tiskopisů, vycházejících alespoň třikrát týdně, nejdéle na dva měsíce a u ostatních tiskopisů nejdéle na šest měsíců. Proti tomuto zastavení není opravných prostředků. Výrok soudní pozbývá účinnosti, nebylo-li zastavení tiskopisu nařízeno nejpozději do roka, u tiskopisů, vycházejících alespoň pětkrát týdně, nejpozději do šesti měsíců od právní moci tohoto výroku.“ Dále platilo, že „kdo periodický tiskopis, jehož vydávání bylo zastaveno, dále vydává, trestá se za přečin vězením od osmi dnů do tří měsíců a byl-li pro tento přečin již potrestán, tuhým vězením od čtrnácti dnů do šesti měsíců.“

Tímto ustanovením ZnOR zajímavým způsobem kombinoval možnost ukládání trestních sankcí a současně umožňoval rozhodování správních orgánů (jimiž byly zmíněné politické úřady druhé stolice) ohledně omezení vydávání určitých periodik – která musela předcházet tomu, aby se v něm specifikované jednání stalo protiprávním. Připomínám v této souvislosti, že pro nás poněkud nezvyklým označením *politické úřady* byly nazývány správní úřady, kdy toto označení bylo (jako mnohé po vzniku ČSR) převzato z Rakousko-Uherska. Správní úřad prvního stupně tak byl označován jako „„úřad okresní správy politické“, který však v literatuře a v právních normách byl označován i jinými názvy, jako například „politický úřad I. stolice“ (...). Druhou instancí (a tedy politickým úřadem druhé stolice – pozn. autora) zůstala v Čechách a na Moravě místodržitelství a ve Slezsku zemská vláda, přejmenované na „úřady zemské správy politické“.“³³

Namísto je připomenout i dvě novelizace již platných a účinných právních předpisů, jež ZnOR taktéž obsahuje. Jedná se o § 42, označený jako *Zanedbání povinné péče* a následující § 43, týkající se zákona o třaskavinách.

³³ Vojáček, L., Schelle, K. České právní dějiny do roku 1945. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2007, 218 s. Právo (Key Publishing). ISBN 978-808-6575-254., s. 168-169

§ 42 ZnOR novelizoval zákon z 15. října 1868, čís. 142 ř. z., což byl zákon, novelizující Zákon o tisku ze dne 17. prosince 1862, č. 6 ř. z. z roku 1863.³⁴ Bylo v něm uvedeno, že „*kdo se dopustí podle předcházejících ustanovení zanedbání povinné péče, trestá se za přestupek a to, zakládá-li obsah tiskopisu zločin, vězením od osmi dnů do tří měsíců, a zakládá-li přečin, peněžitým trestem od 50 Kč do 3 000 Kč. Zakládá-li obsah tiskopisu zločin nebo přečin uvedený v § 1, § 3, § 5, č. 1, § 6, č. 2 a 3, § 14, č. 1 a 2, § 15, č. 3 nebo § 16, č. 2 zákona na ochranu republiky, trestá se vinník za přečin tuhým vězením od čtrnácti dnů do šesti měsíců. Vedle tohoto trestu může býti uznáno na trest peněžitý od 100 Kč do 10 000 Kč. Bylo-li by podle § 35 uvedeného zákona vyloučeno podmíněčné odsouzení pro trestný čin spáchaný obsahem tiskopisu, je vyloučeno též podmíněčné odsouzení pro tento přečin.*“ V návaznosti na výše uvedené ustanovení § 34 ZnOR (ale nejen v souvislosti s tím) bylo tedy dle zákona o tisku možno uložit tomu, kdo zanedbal povinnou péči „*redaktora, vydavatele, tiskaře, rozšiřovatele*“³⁵ přiměřené sankce. Jak konstatuje Lepšík, „*skutková podstata zanedbání povinné péče (...) se nemění; mění se jen míra trestnosti (...), celkem trestnost se snižuje, naproti tomu u zvláště těžkých zločinů i přečinů se v neztenčené míře zachovává a vylučuje se podmíněné odsouzení tam, kde by bylo vyloučeno při trestném činu spáchaném obsahem tiskopisu.*“³⁶

Dále byl novelizován zákon o třaskavinách, a to § 43 ZnOR, v němž bylo mj. uvedeno, že „*v příloze uvedené znění zákona ze dne 27. května 1885, čís. 134 ř. z. o opatřeních proti obecně nebezpečnému užívání třaskavin a obecně nebezpečnému zacházení s nimi prohlašuje se za autentické. Ustanovení tohoto zákona rozšiřuje se vyjímajíc § 11 na Slovensko a Podkarpatskou Rus.*“ K tomuto Lepšík konstatuje, že „*až doposud platil zákon o třaskavinách jen v oboru občanského trestního soudnictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a jeho autentický text byl německý.*“³⁷ Z toho je dle mého názoru zřejmá určitá roztříštěnost práva v předválečné ČSR a bylo jistě namístě,

³⁴ Zákon o tisku ze dne 17. prosince 1862, č. 6 ř. z. z roku 1863, ve znění zákonů ze dne 15. října 1868, č. 142 ř. z., ze dne 9. července 1894, č. 161 ř. z., ze dne 10. července 1933, č. 126 Sb. z. a n., a ze dne 10. července 1934, č. 140 Sb. z. a n

Dostupné z:

http://books.google.cz/books/about/Z%C3%A1kon_o_tisku_ze_dne_17_prosince_1862.html?id=tO9RewAACAAJ&redir_esc=y

³⁵ LEPŠÍK, J. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. Praha: Nakladatel Fr. Borový, 1923, 173 s, s. 138

³⁶ tamtéž, s. 138

³⁷ tamtéž, s. 140

že tvůrci ZnOR pamatovali na „sjednocení“ u tak závažných protiprávních jednání, jež tento zákon upravoval. Je třeba dodat, že ZnOR sám třaskaviny a zacházení s nimi zmiňoval v § 13 týkající se nedovoleného ozbrojování, jenž mj. stanovil, že *„kdo bez úředního povolení hromadí nebo rozděljuje střelivo, vojenským účelům sloužící třaskaviny nebo jedovaté plyny, trestá se za zločin žalářem od jednoho měsíce do jednoho roku.“*

Nad rámce problematiky této práce považuji za potřebné zkonstatovat smutný fakt, že ani možnost dohledu nad periodiky coby asi nejvýznamnějšími masmédií své doby, ani možnost sankcionování osob za jejich vydávání odpovědných, a ani možnost postihu osob např. shromažďujících zbraně nestačila ve 30. letech 20. století zabránit aktivitě sudetských Němců, završené okupací ČSR; ostatně nebylo tomu zabráněno ani s použitím žádného jiného ustanovení ZnOR. Některé rozsudky dle tohoto zákona přiblížím v další části své práce.

2.3 Judikatura

V této části své práce chci na několika příkladech poukázat na to, jak se ZnOR uplatňoval v praxi, resp. jak byla vykládána některá jeho ustanovení.

V Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky, Zm II 372/25, ze dne 15. 10. 1925³⁸ např. bylo zkoumáno, kdy je dokonán zločin vojenské zrady ve formě vyzvědačství ve smyslu § 6 odst. 2 ZnOR. V posuzované zmateční stížnosti totiž bylo namítáno, že *„pro rozsudkový výrok, dle něhož stěžovatel skutečnosti, opatření a předměty, jež mají zůstatí utajeny pro ochranu republiky, vyradil cizí moci, není uvedeno důvodů a že výrok ten odporuje spisům. V celém spise není prý ani nejmenšího důkazu o tom, že se dopis zasláný stěžovatelem Else B-ové, a jeho fotografické snímky dostaly do rukou některé cizí moci, která nikde není s určitostí jmenována.“*

K tomu však soud uvedl, že stěžovatel utajované informace německé výzvědné službě sdělil s využitím prostředníka W., s nímž se spolčil za účelem dalšího

³⁸ Vážný 2137 tr.

vyzvědačství a další zrady. Ten pak, ač byl polským státním příslušníkem, „obdržel pas do Polska, nutný to prostředek vyzvědačství, který mu jeho vlastním státem byl odepřen, od úřadů německých. Všechny tyto skutečnosti ve spojení s rozsudkovým zjištěním, dle něhož dopis na adresu Elsy B-ové do Vratislavi také skutečně odeslán byl, opravňovaly nalézací soud k rozsudkovému výroku, dle něhož stěžovatel vyrazil tímto dopisem cizí moci tamtéž jednotlivě vypočtené skutečnosti, opatření a předměty, jež mají zůstat utajeny pro ochranu republiky. Učinil tak dle rozsudkového výroku nepřimo, dle rozhodovacích důvodů prostřednictvím W-ovým. Dle zřejmého, oněmi skutečnostmi odůvodněného přesvědčení nalézacího soudu dostal se dopis naznačenou cestou až do rukou německé výzvědné služby.“ Soud doplnil, že zločin byl „spáchán a dokonán již tím, že se dopis dostal do rukou Dolfa W-a, jakožto prostředníka jmenované cizí moci.“

Dále bylo namítáno, že nebyla zodpovězena stěžejní otázka celého řízení, tedy to, zda se jednalo o vyzrazení údajů „*takové skutečnosti, opatření a předměty, jež mají zůstat utajeny pro obranu republiky. Příčinu toho spatřuje zmateční stížnost v nedostatečnosti a neúplnosti posudků vojenských znalců, kteří prý nezaložili svých posudků na faktech, podepřených důkazy, nýbrž většinou jen na svých osobních náhledech, nezjistili dále ohledně každé jednotlivosti, zda jde o skutečnosti, opatření a předměty rázu shora naznačeného, a nezodpověděli konečně ani otázky, která z dat, sdělených dopisem stěžovatelovým, odpovídají pravdě a která z nich jsou nesprávná.*“

S tímto názorem se však soud neztotožnil, kdy kromě toho, že odmítl námitku ohledně nekvalitní práce soudních znalců, zkonstatoval, že „*jeť vojenským tajemstvím vše, co se dotýká tak úzce branné zdatnosti republiky za války, že jeho vyjevení cizí moci může tuto zdatnost zeslabiti. Skutečnost, opatření nebo předmět nemusí býti právě rázu vojenského, ale musí míti přímý vztah k vojenské obraně republiky. Náležejí sem zejména i takové skutečnosti, opatření i předměty, které, poněvadž to mnohdy ani možno není, přímo tajeny nejsou, jsou však takové povahy, že obrana republiky vyžaduje, by se o nich nedověděla cizí moc.*“

Domnívám se, že se závěry soudu lze souhlasit, a to zejména co se jeho názoru na obsah vojenského tajemství týče. Nelze dle mého mínění striktně vyjmenovat, co takovým tajemstvím je a co ne – i s ohledem např. na rozvoj technologií je vždy třeba

důkladně posuzovat, jestli se v daném případě jedná o takové skutečnosti, jež je třeba příslušně chránit.

Podle ZnOR bylo někdy rozhodováno i ve věcech takřkajíc „lehčích“. Nejvyšší soud Československé republiky se tak např. v Rozhodnutí Zm I 431/25 ze 29. 11. 1925³⁹ zabýval přečinem urážky prezidenta republiky ve smyslu ustanovení § 11 čís. 2 ZnOR výrokem, že se (pachatel) raději oběsí, než by si pověsil ve svém pokoji jeho obraz. Tento výrok před svědky pronesl obžalovaný, jenž však ve své zmateční stížnosti namítal, že jím nesměřoval vůči prezidentovi, „*nýbrž měl pouze ten smysl, že obžalovaný jako německý muž (na rozdíl od národnostně obojakého H-a) by si raději vzal život, než by pokrytecky předstíral smýšlení, kterého nemá, jak činil podle přesvědčení obžalovaného svědek H. Obžalovaný prohlásil, že se dá raději oběsiti, po případě že by se raději oběsil, než by si pověsil ve svém pokoji obraz prezidenta Masaryka (jak to učinil H.)*“. S tímto však soud nesouhlasil, kdy neuvěřil tomu, že obžalovaný „*chtěl projevit pouhé rozhořčení nad domnělou bezcharakterností H-ovou, že si vyvěsil obraz prezidentův z "obchodních ohledů"*. (...) *Obžalovaný svým výrokem ostentativně projevil rozhořčení nad tím, že H., jako zástupce německé strany měl ve svém bytě (kanceláři) obraz prezidenta republiky. Že zjištěný výrok hrubě se dotýká obecné vážnosti prezidenta republiky a uvádí ho ve veřejný posměch, posoudil první soud správně. Bylo proto zmateční stížnost z části jako bezdůvodnou, z části jako po zákonu vůbec neprovedenou zavrhnouti.*“

U tohoto rozhodnutí je myslím zřetelně vidět, jak se během devadesáti let, jež uplynuly od jeho vyřčení, změnil náhled na ochranu důstojnosti hlavy našeho státu. Je totiž třeba připomenout, že za uvedený přečin jeho pachateli hrozil trest vězení se sazbou v rozmezí jednoho měsíce až jednoho roku, tedy nepochybně poměrně citelný. Srovnáme-li toto se současným právním stavem, kdy neexistuje žádné speciální zákonné ustanovení, jež by urážku prezidenta republiky upravovalo, a bylo by tedy případně třeba vycházet z obecné úpravy zákona o přestupcích, jedná se o rozdíl značný. Dle ustanovení § 49 odst. 1 zákona o přestupcích mj. platí, že „*přestupku se dopustí ten, kdo a) jinému ublíží na cti tím, že ho urazí nebo vydá v posměch, b) jinému z nedbalosti ublíží na zdraví, c) úmyslně naruší občanské soužití vyhrožováním újmou*

³⁹ Vážný 2184 tr.

na zdraví, drobným ublížením na zdraví, nepravdivým obviněním z přestupku, schválnostmi nebo jiným hrubým jednáním.“ Za toto jednání lze dle ustanovení § 49 odst. 2 zákona uložit následující sankce: „Za přestupek podle odstavce 1 písm. a) lze uložit pokutu do 5 000 Kč a za přestupek podle odstavce 1 písm. b) až e) pokutu do 20 000 Kč a za přestupek podle odstavce 1 písm. c) lze spolu s pokutou uložit zákaz pobytu.“

Nemám tím rozhodně na mysli, že bych byl pro iniciaci přijetí obdobné úpravy jako v § 6 ZnOR, jen konstatuji, kam se posunulo vnímání toho, co je vhodné či ještě spíše vůbec přípustné (a naopak) ve vztahu k vrcholnému představiteli státu. Prakticky denně se v médiích setkáváme s mnohem razantnějšími vyjádřeními názoru na současného prezidenta Miloše Zemana (a nejen na něj) bez toho, abychom se nad tím výrazněji pohoršovali, mnohdy spíše naopak. Obdobně tomu ostatně bylo a je i u jeho předchůdců – Václava Klause a Václava Havla. Rozbor příčin a následků této otázky je však zcela mimo téma této práce, a zasloužil by si spíše pozornost např. sociologa.

Dle zákona na ochranu republiky však nebylo rozhodováno jen před druhou světovou válkou, a už vůbec ne jen ve věcech, jež se nyní mohou jevit i humorné. Tak bylo např. dne 28. ledna 1949 rozhodnuto o vině generála Heliodora Píky. V jeho procesu, jenž lze bezesporu označit za zmanipulovaný tehdejší mocí, byl tento generál mj. uznán vinným ze zločinu vojenské zrady ve smyslu ustanovení § 6 ZnOR. Rozsudek byl vynesen „*trestním senátem Státního soudu v Praze, a to rozsudkem sp. zn. Or I. 38/48 ze dne 28. 1. 1949, ve spojení s usnesením Nejvyššího soudu v Brně ze dne 8. 4. 1949, sp. zn. Zm-I-248/49, kdy byla tehdy zmateční stížnost zamítnuta a rozsudek nabyl právní moci dnem 8. 4. 1949, přičemž poškozenému diviznímu generálovi Heliodoru Píkovi byl uložen absolutní trest - smrti provazem a rozsudek byl vykonán dne 21.6. 1949 v 06.00 hodin v trestnici pro muže v Plzni.*“⁴⁰ Konkrétněji: generál Píka byl uznán vinným z toho, že „1) koncem roku 1940 v Istanbulu, od r. 1941 do konce roku 1945 v Moskvě, na jaře roku 1946 v Londýně a konečně v období 1945 až 1948 v Praze vyrazil exponentům Intelligence Service, tedy cizí moci, přímo skutečnosti, opatření a předměty, jež měly zůstat utajeny pro obranu republiky a za těmito účely vešel s jmenovanými ve styk přímý, tj. s cizí mocí a s činiteli vojenskými, ačkoliv mu povinnost

⁴⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 12.6.2002, sp. zn. 6Tdo 115/2002

uchovávatí uvedené skutečnosti v tajnosti byla výslovně uložena hledíc na jeho služební poměr. 2) v době od roku 1941 do konce května 1945 v Moskvě a Kujbyševě v SSSR jako náčelník Československé vojenské mise v SSSR ve svých zprávách podávaných československým vládním činitelům do Londýna záměrně uváděl nepravdivé skutečnosti o činnosti velvyslance Fierlingera v Moskvě, o československé jednotce v SSSR a poměrech v SSSR, vnitřní i vojenské situaci v SSSR v úmyslu, aby poškodil zájmy ČSR i bojové úsilí druhého odboje a jejího spojence SSSR. 3) v době od r. 1941 v Moskvě a Kujbyševě jako náčelník Československé vojenské mise v SSSR úmyslně systematicky kladl překážky organizaci boje za osvobození ČSR, a to jednak brzděním jejího materiálního vybavování, jednak odkládáním a mařením odesílání československých parašutistů na území ČSR sovětskými orgány, tudíž za války způsobil škodu branné moci, vojenským podnikům republiky a jejímu spojenci, tím spáchal ad 1) zločin vojenské zrady podle § 6 : 2 odst. 1 zák. č. 50/23 Sb., ad 2) zločin zneužití služební moci podle § 380 v. tr. z. ad 3) zločin vojenské zrady podle § 6 : 1 zák. č. 50/23 Sb., odsuzuje se podle § 6 : 2 II d. zák. č. 50/23 Sb. za použití §§ 45, 96 v. tr. z. kromě kasace, vyloučení z čs. Armády a ztráty čestných odznaků a vyznamenání k trestu smrti provazem. Podle § 32 zák. č. 50/23 Sb. vyslovuje se ztráta čestných práv občanských na dobu 10 roků.“⁴¹

Generál Píka byl přitom uznávaným vojákem, kdysi členem československých legií v Rusku, zpravodajským důstojníkem a diplomatem, za druhé světové války mj. náčelníkem Československé vojenské mise v Sovětském svazu, kam byl vyslán exilovou vládou v Londýně. Jeho postavení tam „bylo nesmírně složité, nejvyšší vojenský představitel na území SSSR se musel neustále potýkat s tlakem svých moskevských spolupracovníků. (...) Už sám fakt, že poctivě plnil směrnice exilové vlády, jej zaháněl do konfliktu se Sověty, stejně úporně se musel potýkat i s politickými ambicemi představitelů KSČ v Moskvě.“⁴²

To následně, spolu s dalšími okolnostmi a osobními antipatiemi jiných osob (na bližší rozbor tohoto není v této práci bohužel prostor), vedlo k jeho obvinění. Trest soud „zduvodnil na základě neúplných výpovědí svědků, instrumentálním výběrem některých

⁴¹ Rozsudek Státního soudu v Praze, sp. zn. Or I. 38/48 ze dne 28. 1. 1949.

In.: VÁHALA, R., NOVÁKOVÁ, A. *Smrt generála*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1992, 189 p. ISBN 80-702-3124-6m s., s. 112, 113

⁴² VÁHALA, R., NOVÁKOVÁ, A. *Smrt generála*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1992, 189 p. ISBN 80-702-3124-6m s., s. 14, 22, 23

vhodných depeší a s použitím falzifikátu podepsaného údajně Davidsonem (tj. generálem britské tajné služby Intelligence Service – pozn. autora).“⁴³

Snaha generálova právního zástupce JUDr. Rastislava Váhala (spoluautora citované publikace *Smrt generála*) o zvrát byla neúspěšná, stejně jako písemná intervence francouzského generála Fauchera, směřovaná prezidentu Gottwaldovi,⁴⁴ či přímluva generála Ludvíka Svobody.⁴⁵ „*Žádosti o milost prezident Klement Gottwald nevyhověl, rozsudek byl vykonán v časných ranních hodinách 21. června 1949 na dvoře plzeňské věznice na Borech.*“⁴⁶

Za příznačnou považuji poznámku JUDr. Váhala k okolnostem soudního řízení, která je současně velmi užitečná s ohledem na další část této práce, zabývající se zákonem č. 231/1948 Sb., jenž byl již zcela v duchu oné doby. „*V popředí byl zájem jediný, zlikvidovat z politických důvodů statečného vojáka a hrdinu druhého odboje. (...) Nejvyšší soud při svém zamítnutí stížnosti uznal chyby státního, nalézacího soudu, např. to, že námitky obhajoby nebyly brány v potaz a to bylo všechno! Vytvořil se tak hrozivý precedens pro budoucnost, precedens znemožňující řádnou obhajobu. Píka byl „první vlaštovkou“, prvním kolečkem v mechanismu, v němž se budou lidé přiznávat k tomu, co nespáchali, a to mnohdy „dobrovolně“.*“⁴⁷

Je nutno připomenout, že zákon na ochranu republiky byl v této kauze použit ještě jednou. Dne 10. 9. 1966 totiž JUDr. Váhalo podal návrh na obnovu řízení, doplněné následně podáním Píkovi manželky a syna ze dne 16. 1. 1967⁴⁸, jemuž bylo posléze vyhověno. Vyšší vojenský soud v Příbrami po projednání věci, včetně výslechů četných svědků, vynesl dne 13. 12. 1968 rozsudek, jímž generála Píku zprostil v plném rozsahu původní obžaloby, tedy i zločinů ve smyslu ustanovení § 6 ZnOR.

⁴³ VÁHALA, R., NOVÁKOVÁ, A. *Smrt generála*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1992, 189 p. ISBN 80-702-3124-6, s. 113

⁴⁴ tamtéž, s. 130, 131

⁴⁵ tamtéž, s. 133

⁴⁶ Proces s Heliodorem Píkou: První poúnorová justiční vražda. *Totalita.cz* [online]. 2015 [cit. 2015-02-28]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/proc/proc_pikah.php

⁴⁷ VÁHALA, R., NOVÁKOVÁ, A. *Smrt generála*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1992, 189 p. ISBN 80-702-3124-6, s. 132, 133

⁴⁸ tamtéž, s. 143, 147

3 Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky

3.1 Historický kontext zákona

Stejně jako u ZnOR je i u zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky (dále i jen „ZnOLDR“) zcela nezbytné připomenout si okolnosti jeho vzniku, respektive povahu státu, v němž byl přijat.

Rok 1948, tedy rok, v němž došlo k přijetí ZnOLDR, je jedním z těch, které se do historie našeho státu zapsaly nesmazatelným písmem. Došlo v něm ke změně státního zřízení, kdy k moci se na dlouhá čtyři desetiletí dostala Komunistická strana Československa, podporovaná či ještě spíše řízená Sovětským svazem. K převzetí moci došlo v únoru 1948 v návaznosti na vládní krizi. Jejím spouštěčem byla snaha komunistů o další zvýšení jejich vlivu v tehdejší policii, tehdy zvané Sbor národní bezpečnosti (SNB). S tím ovšem demokratičtí politikové nesouhlasili a 13. února 1948 bylo v tomto smyslu přijato usnesení vlády, jež mělo změnám ve velení SNB zabránit. Komunisté, kteří byli v této věci přehlasováni, se však nemínili s uvedeným smířit a usnesení vlády respektovat. Pokusili se je „sabotovat tím, že ministr vitra Nosek přestal docházet do schůzí vlády s odůvodněním, že je nemocen. Neochota splnit usnesení vlády vedla nakonec k demisi ministrů Československé strany národně socialistické, Československé strany lidové a Demokratické strany Slovenska. V Československu vypukla vládní krize, která postupně přerůstala v krizi politického systému.“⁴⁹ Demisi nekomunistických ministrů prezident Beneš přijal a doplnil vládu kandidáty navrženými komunisty.⁵⁰ KSCČ následně s využitím policejních složek a rychle zakládaných tzv. akčních výborů začala přebírat moc ve státě. Akční výbory byly „orgány nelegálního násilí, jejichž existence neměla oporu v žádném právním předpisu (...), které vznikaly živelně. (...) Během měsíce ovládly život všude.“⁵¹ A vývoj překotně pokračoval:

⁴⁹ KOCIAN, J., DEVÁTÁ, M. 1948: *České křižovatky evropských dějin*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i., 2011, 345 pages. *České křižovatky evropských dějin*, 3. sv. ISBN 80-728-5108-X., s. 18

⁵⁰ Únor 1948. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2005 [cit. 2015-03-01]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Únor_1948

⁵¹ KOCIAN, J., DEVÁTÁ, M. 1948: *České křižovatky evropských dějin*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i., 2011, 345 pages. *České křižovatky evropských dějin*, 3. sv. ISBN 80-728-5108-X., s. 19

„následně byla 11. března 1948, jeden den po dosud nevysvětleném úmrtí ministra zahraničí Jana Masaryka, potvrzena nová komunistická vláda. V Národním shromáždění jí jednomyslně vyslovilo důvěru všech 230 přítomných poslanců. Je sice pravda, že někteří jako Milada Horáková, Fráňa Zemínová nebo Vojta Beneš se už předtím na protest proti postupu KSČ vzdali poslaneckého mandátu, jiní zase rychle odešli do emigrace, někteří byli i zatčeni. Ale to na celkovém výsledku nic nemění. 9. května byla přijata nová ústava vyhlášující lidově demokratickou republiku (přestože ji prezident Beneš odmítl podepsat a nepodepsal) a 30. května proběhly volby do Národního shromáždění s vynucenou účastí a s možností volit jen z jednotného seznamu kandidátů komunisty ovládané Národní fronty. 2. června ze zdravotních důvodů odstoupil prezident Beneš a 14. června byl jeho nástupcem zvolen předseda KSČ a dosavadní premiér Klement Gottwald. Vznikla nová vláda, jejíž předsedou byl Antonín Zápotocký. Přejít do rukou komunistů vedl k závislosti vnitřní i vnější politiky státu na rozhodnutích reprezentace Sovětského svazu, politickým soudním procesům, uvěznění, nuceným emigracím a jinému pronásledování oponentů.“⁵²

Začalo dlouhé období, v němž byla pošlapávána základní lidská práva a zákony byly ze strany veřejné moci bezostyšně využívány pro prosazování jejích zájmů. Jedním z takových zákonů byl i ZnOLDR. „Psal se šestý říjen roku 1948. Národní shromáždění Československé republiky schválilo zákon číslo 231 na ochranu lidově demokratické republiky a zákon číslo 232 o státním soudu. Na této skutečnosti by nebylo nic výjimečného, kdyby právě na základě zákona 231 neputovaly v následujících dvou letech rozhodnutím státních soudů do kriminálu a na popraviště tisíce lidí.“⁵³ Motivy pro přijetí zákona jsou zřejmé z důvodové zprávy k němu: „Události z let 1938 až 1945 ukázaly, že nepřátelé republiky, kteří se dovolávají demokracie a svobody, aby mohli potlačovati svobodu jiných, dovedli zneužití slabin dosavadní trestní ochrany státu, aby připravili katastrofu, která stát postihla v roce 1938. Ochranu státu poskytovanou dosud zákonem č. 50/1923 Sb., bylo tudíž třeba náležitě zvýšiti. Přitom bylo však třeba přihlídnouti k hlubokým změnám v nazírání na stát a jeho úkoly, k nimž došlo v revolučním období v roce 1945, charakterisovaném postupující demokratisací státu, která došla výrazu ve zlidovění veřejné správy a v přechod k demokracii hospodářské.“

⁵² Únor 1948. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2005 [cit. 2015-03-01]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Únor_1948

⁵³ ČEKANOVÁ, M. *S cejchem zákona 231*. Vyd. 1. Plzeň: Miloslav Krist, 2008. ISBN 978-802-5412-138., s. 3

Stát budující na zásadách socialistických, nemůže ke své ochraně vystačit se zákonem, který byl zaměřen k ochraně státu budujícího na základech zcela jiných. Je proto nutné vytvořit nový zákon na ochranu republiky, který by přihlížel ke změněným poměrům, a který by byl účinnou zbraní proti všem, jejichž činnost by byla zaměřena proti státu a jeho lidu. Potřeba takové účinné ochrany je dnes tím naléhavější, když vnější nebezpečí pro stát dosud nepominulo.“⁵⁴

V této souvislosti je třeba připomenout, jaké soudy následně dle tohoto zákona (a ovšem nejen dle něj) rozhodovaly. Nemám nyní na mysli otázku např. místní příslušností, ale otázku „charakteru“ těchto soudů. Jak konstatuje Váhala, v ČSR „byla stará tradice nezávislosti soudcovské ještě z první republiky. To již v letech 1948 nebyly soudy. To byly administrativní aparáty provádějící nařízené příkazy. Soudní projednávání, to bylo jen dobře nebo špatně inscenované divadlo pro zachování zdání soudu a formy, víceméně pro zahraniční pozorovatele.“⁵⁵ Není divu, že soudy takto postupovaly, uvědomíme-li si, jaké byly jejich vzory. Těmi byly soudy v Sovětském svazu, a jejich role byla coby subjektů „socialistického soudnictví“ jasně definována a připomínána i jménem tehdejšího de facto neomezeného vládce Sovětského svazu a jeho vazalských států ve východní Evropě vč. ČSR, Josefa Vissarionoviše Stalina. Pro letmé připomenutí toho, jak byl lidu prezentován, zmíním slova sovětského profesora Goljakova, autora i dále citované publikace O úkolech socialistického soudnictví: „Každé etapě ve vývoji a v upevnění sovětského státu vtiskují svou pečeť vynikající díla soudruha Stalina, který krok za krokem tvořil a na základě obrovských zkušeností socialistické výstavby vytvořil „...učleněné a ucelené učení o socialistickém státu“.“⁵⁶ Dále Goljakov ohledně justice konstatuje, že „zvláště přísně odsuzuje soudruh Stalin ty pracovníky soudu a prokuratury, kteří se mění v šosáky, zapomínají na zájmy státu a ve své konkrétní práci se dopouštějí shovívavosti k zločinným živlům. Je všem známo, s jakým rozhořčením V. I. Lenin pranýřoval soudce odsuzující k mírným

⁵⁴ Důvodová zpráva k ZNOLDR.

Dostupné z: Národní shromáždění republiky Československé 1948.

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. 2015 [cit. 2015-03-01].

Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0094_02.htm

⁵⁵ VÁHALA, R., NOVÁKOVÁ, A. *Smrt generála*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1992, 189 s. ISBN 80-702-3124-6, s. 139, 139

⁵⁶ GOLJAKOV, I. T. *Josef Vissarionovič Stalin a socialistické soudnictví*.

In: *O úkolech socialistického soudnictví*. Přeložili: Černý, K., Dolenský, A., Brothánek, J. Praha: Orbis, 1950, 79 s.

Edice Nový právní řád., s. 5 – 32, s. 5

*trestům úplatkáře. Lenin žádal jejich odstranění z práce a vyloučení ze strany, protože neplnili nejdůležitější povinnost sovětského soudce, spravedlivě a přísně trestat těžké zločiny.*⁵⁷ Lze uvést též slova polského autora té doby dr. Leszka Lernella, který uvedl, že „obsah našeho trestního práva je těsně spjat s funkcemi, které plní orgány lidové moci v období budování základů socialismu. Obsahem našeho (tedy tehdejšího polského – pozn. Autora) trestního práva je tedy boj proti odporu poražených tříd v zemi, proti teroru a sabotáži, proti spiklencům a banditům a proti všem pokusům třídního nepřítele, který chce svrhnout naše lidové zřízení.“⁵⁸

Není mi pochyb o tom, že v obdobné atmosféře a s obdobnými principy rozhodovaly i soudy československé. Rozhodně se tedy nejednalo o soudy nezávislé, ale naopak zcela poplatné době a jejím mocným. Podle názoru Gřivna, Státní soud „nebyl soudem nezávislým a už vůbec ne nestranným. Fakticky byl deklasován na výkonný orgán Komunistické strany Československa, Státní bezpečnosti, Ministerstva vnitra ČSR, Ministerstva spravedlnosti ČSR.“⁵⁹

Činnost soudů, stejně jako celého represivního aparátu, měla obrovský dopad. Jak uvádí Čekanová, „přesná čísla už asi historici nikdy nezjistí, ale odsouzených lidí bylo přes čtvrt milionu, popravených skoro dvě stě padesát a přinejmenším šest desítek lidí přišlo o život bez soudu. (...) Stovky lidí zahynuly v důsledku nelidského zacházení ve věznicích a lágrech, na následky úrazů anebo po dobře mířené střele, když se pokusili o útěk.“⁶⁰

Jak dále konstatuje Gřivna, „představu o činnosti „nezávislého“ Státního soudu si lze učinit z citace ze zápisu o pracovním aktivu brněnského Státního soudu a brněnské Státní prokuratury ze dne 5. 12. 1950.³³ Citace zřetelně ukazuje, jaké skutky

⁵⁷ GOLJAKOV, I. T. *Josef Vissarionovič Stalin a socialistické soudnictví*. In: *O úkolech socialistického soudnictví*. Přeložili: Černý, K., Dolenský, A., Brothánek, J. Praha: Orbis, 1950, 79 s. Edice Nový právní řád., s. 5 – 32, s. 9

⁵⁸ LERNELL, L. *O problematice trestního práva v období šestiletého plánu*. In: *O úkolech socialistického soudnictví*. Přeložili: Černý, K., Dolenský, A., Brothánek, J. Praha: Orbis, 1950, 79 s. Edice Nový právní řád., s. 33 - 54, s. 39

⁵⁹ Gřivna, T. *Trestní právo hmotné*. In: Bobek, M. – Molek, P. – Šimíček, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 553 - 581. ISBN 80-210-4844-1, s. 560

⁶⁰ ČEKANOVÁ, M. *S cejchem zákona 231*. Vyd. 1. Plzeň: Miloslav Krist, 2008. ISBN 978-802-5412-138., s. 3

byly v praxi kvalifikovány jako trestný čin velezrady a v jakém ovzduší tento soud rozhodoval: „Soud dostává také takové žaloby, kdy 17letý chlapec, který si není vědom významu únorových událostí a jen z klukovského rozmaru a dobrodružnosti prchá do zahraničí, jest žalován Státní prokuraturou pro zločin velezrady a vyzvědačství. Byla žalována pro zločin velezrady i 70letá matka, když poskytla nocleh člověku, který jí po půl roce přinesl pozdrav od syna z Vídně. Tato matka si vůbec nebyla vědoma politické situace, v níž žijeme, a měla před očima jen svého syna, který jí poslal pozdrav. Ani v těchto případech zločinů velezrady nemohl jít soud při výměře trestu pod dolní hranici a nemohl ve skutkovém ději spatřovati jiný trestný čin než velezradu, která byla žalována. Nikdo ze Státního soudu, oddělení Brno se nemohl opovážiti použít ustanovení § 54 a 55 trestního zákona, nikdo nemohl překvalifikovati žalovaný zločin podle § 1 na zločin podle § 40 zákona č. 231/1948 Sb. a taková situace byla zejména od poloviny roku 1949 do podzimu 1950“ (Dr. Emil Pavelka, předseda senátu Státního soudu).“⁶¹

Taková tedy byla doba, v níž byl přijat a užíván ZnOLDR, takové byly soudy, jež dle něho rozhodovaly. Do jisté míry lze u tohoto zákona vysledovat podobnost v motivech jeho přijetí k motivům u ZnOR, neboť v obou případech jimi veřejná moc reagovala na určité okolnosti, jež ji ohrožovaly. Tím však podobnost končí: zatímco ZnOR sloužil k ochraně zájmů a principů státu demokratického, jímž předválečná ČSR i se všemi svými nedostatky byla, ZnOLDR v podstatě sloužil ochraně zájmů vládnoucích komunistů (byť i oni se nakonec mnohdy stali oběťmi systému, jenž pomáhal budovat a chránit). Ač se tento zákon zaštiťoval velkými a ušlechtilými principy, sloužil naopak násilnému potlačování snad všeho, co je uznáváno za lidská práva.

⁶¹ Gřivna, T. Trestní právo hmotné.

In: Bobek, M. – Molek, P. – Šimíček, V. (eds.) *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 553 - 581. ISBN 80-210-4844-1, s. 560

3.2 Obsah zákona

3.2.1 Některé principy ZnOLDR

I v ZnOLDR zůstal zachován rys ZnOR spočívající v tom, že protiprávní jednání je v něm stále rozděleno na kategorie zločinů, přečinů a přestupků. Souvisí to nepochybně s tím, že v té době byl stále účinný rakouský trestní zákoník. Dalším nepřehlédnutelným rysem tohoto zákona pak je to, že oproti ZnOR, který doposud danou problematiku upravoval, je „brutálnější“ co se trestů týče. Tímto se podrobně budu zabývat v příslušné části práce, avšak již nyní považuji za potřebné připomenout, že na rozdíl od ZnOR umožnil ukládání trestu smrti, resp. u určitých trestných skutků je stanovil obligatorně.

Také je mnohem rozsáhlejší: oproti ZnOR, který ohledně skutkových podstat protiprávních jednání obsahuje 26 §§, členěných na celkem 62 odstavců (po odečtení těch, jež neupravují samo protiprávní jednání, ale např. jeho beztrestnost v tam specifikovaných případech), ZnOLDR má v tomto smyslu 43 §§, členěných na celkem 76 odstavců (bez přihlídnutí k dalšímu členění na „písmena“ a po výše popsaném odečtu). Ač to nemusí zdaleka vypovídat vše, je i tohoto zřejmé, že nový, lidově-demokratický stát (resp. jeho čelní představitelé, nepochybně mající tvorbu legislativy pevně ve svých rukou), cítil zřetelnou a oproti minulosti zvýšenou potřebu se chránit. Bohužel zejména před svými vlastními občany.

3.2.2 Členění ZnOLDR

ZnOLDR je členěn do pěti hlav. Hlava I., označená jako „*Trestné činy proti státu*“ chrání stát proti přímým útokům na samou jeho existenci a na ty právní statky, které tvoří přímo základy jeho existence, základy, bez nichž by stát nebyl tím čím je. Jsou to samostatnost, ústavní jednotnost a územní celistvost republiky, její lidově demokratické zřízení, společenská a hospodářská soustava a národní charakter republiky, zaručené ústavou a konečně její nejvyšší ústavní orgány, které se zde ovšem chrání jako instituce. Podle nebezpečnosti útoku na tyto právní statky je trestnost odstupňována až k trestu nejtěžším.“ Tolik konstatování Důvodové zprávy.

Dle mého názoru již samo konstatování o ochraně samostatnosti je poněkud absurdní, neboť tehdejší československý stát byl nepochybně plně ve sféře vlivu Sovětského svazu⁶² a s jeho opravdovou samostatností to tedy dle mého názoru bylo *de facto* minimálně problematické. To však nic nemění na tom, že jednání směřující proti samostatnosti mělo být přísně sankcionováno.

Hlava I. obsahovala trestné činy *Velezrada, Sdružování proti státu, Pobuřování proti republice a Hanobení republiky*. Je zajímavé, že oproti ZnOR se vrátila tehdy zavržená „rakousko-uherská“ terminologie, tedy *velezrada*, namísto označení *úklady*, neboť, jak je konstatováno v Důvodové zprávě, „*lépe odpovídá povaze tohoto činu a terminologii v cizích zákonodárstvích běžné.*“ Velezradou byl dle § 1 ZnOLDR vinen ten, „*kdo se pokusí: a) zničit samostatnost nebo ústavní jednotnost republiky, b) odtrhnout od republiky část jejího území, c) zničit nebo rozvrátit lidově demokratické zřízení nebo společenskou nebo hospodářskou soustavu republiky, zaručené ústavou, nebo d) násilím znemožnit ústavní činnost presidenta republiky nebo jeho náměstka, zákonodárského sboru nebo vlády (sboru pověřenců).*“

Z citovaného je zřejmé, že se změnou politického systému zcela logicky přišla i změna toho, co bylo dle názoru veřejné moci třeba chránit: jestliže tedy dle § 1 ZnOR byl sankcionován mj. ten, „*kdo se pokusí: násilím změnit ústavu republiky, zejména pokud jde o samostatnost, jednotnost nebo demokraticko-republikánskou formu státu,*“ v ZnOLDR je pod trestní ochranu dle Důvodové zprávy „*postaveno nejen lidově demokratické zřízení, nýbrž i společenská a hospodářská soustava (znárodnění) republiky, zaručené ústavou.*“ Velezrada byla sankcionována těžkým žalářem od deseti do pětadvaceti let, nebo na doživotí. Stejně trestáno bylo i spolčení za uvedeným účelem či styk s cizí mocí nebo s cizími činiteli s tímtož cílem. Při závažném zásahu do chráněného zájmu (jímž bylo např. spáchání takového činu za branné pohotovosti státu či při užití branné moci), byla trestem smrt.

K tomuto dodávám, že trestem smrti se v ZnOLDR rozhodně nešetřilo – bylo jej možno uložit u sedmi trestných činů.

⁶² FTOREK, J. *Public relations a politika: kdo a jak řídí naše osudy s naším souhlasem*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, 184 s. Politologie (Grada). ISBN 978-802-4733-760, s. 33

Velice důležité bylo ustanovení § 2 ZnOLDR upravující trestný čin *Sdružování proti státu*. Ač by se mohlo zdát nadbytečné, neboť již § 1 pamatuje i na účastnictví, není tomu tak. Jestliže § 1 se pohybuje v dimenzích *zničení* či *rozvrácení*, § 2 pamatuje na méně závažné *podvracení*. Tomu odpovídaly i nižší tresty vězení: od tří měsíců do tří let, resp. při nejzávažnějších přitěžujících okolnostech od pěti do deseti let. K tomu Důvodová zpráva uvádí, že „*rozdíl mezi skutkovou podstatou § 1, odst. 2 a § 2 je dále v tom, že § 1 předpokládá spolčení k určitému skutku, kdežto § 2 trestá spolčení k podvracení činnosti vůbec. (...) Za zvláště nebezpečné jest považovati založení organisace sledující velezrádné cíle. Organisací je rozuměti každé spojení několika osob k společnému cíli za šetření určitých pravidel společného jednání a postupu. Navržené znění § 2, odst. 3, které na rozdíl od § 13, č. 1 zák. č. 50/1923 Sb., nemluví o organisaci, jejímž účelem je podvracetí atd., nýbrž o založení organisace v úmyslu podvracetí atd., má vyloučiti pochybnosti o subjektivní stránce tohoto činu. Pokud se zde mluví o úmyslu, má býti postižen i úmysl, který v nauce bývá označován jako dolus eventualis (pachatel ví, že svým činem může způsobiti trestný výsledek, a pro čin se rozhodne, jsa s tímto výsledkem srozuměn).*“ Je zřejmé, že toto ustanovení skýtalo široké možnosti uplatňování v praxi...

V Hlavě II, označené jako *Trestné činy proti vnější bezpečnosti státu*, jsou obsaženy trestné činy *Vyzvědačství*, *Vyzvědačství proti spojenci*, *Nedbalé uchovávání státního tajemství*, *Ohrožení obrany republiky*, *Válečné škůdnictví*, *Válečná zrada*, *Nedovolené zpravodajství* a *Účast a nadřívání při vojenském zločinu nebo přečinu*.

Za zajímavé považuji u trestného činu vyzvědačství zařazení ustanovení § 5 odst. 2 písm. e), jež mj., *stanoví, že „smrtí bude vinník potrestán, dopustí-li se takového činu po výdělečném způsobu.*“ Jak je konstatováno v Důvodové zprávě, termínem *po výdělečném způsobu* se vyjadřuje „*totéž, co se v jiných zákonech rozumí výrazem "po živnostensku"*, tedy páčání trestného činu s úmyslem opatřiti si tím alespoň na čas zdroj příjmů. Tím budou postiženi zvláště nebezpeční vyzvědači z povolání, kteří se touto činností živí.“ Za zajímavý důsledek uvedeného pokládám fakt, že ten, kdo se daného trestného činu dopustil takřikajíc pouze z přesvědčení, měl o něco výhodnější pozici než ten, kdo svým jednáním usiloval o zisk.

Dále chci poukázat na trestný čin ve smyslu ustanovení § 12 ZnOLDR, jímž je Nedovolené zpravodajství. Toho se dopustil mj. ten, „*kdo zveřejní údaje o jakémkoliv podniku, ústavu, zařízení nebo opatření důležitém pro obranu republiky nebo jejího spojence, zejména o síle, válečné zdatnosti nebo pohybu vojska nebo jiného vojensky organisovaného sboru, ač mohl z úředního zákazu nebo ze zprávy nebo z jiných okolností vědět, že uveřejněním ohrožuje zájmy státu.*“ Jak je konstatováno v *Důvodové zprávě*, „*činnost vymezená v tomto paragrafu je trestná již podle § 23 zák. na ochranu republiky doplněného zákonem č. 130/1936 Sb. Na rozdíl od tohoto ustanovení mluví osnova o jakémkoliv podniku, ústavu zařízení nebo opatření republiky nebo jejího spojence důležitém pro obranu státu, chtějíc touto obecnější formulací vyhovět praktické potřebě.*“ Uvedeného trestného činu jednak tedy bylo „snazší“ se dopustit než s přihlédnutím k doposud účinné právní úpravě ZnOR, jednak byl i citelněji sankcionovaný. Zatímco dle ZnOR bylo za něj možno uložit **vězení** od osmi dnů do šesti měsíců, dle nové právní úpravy hrozilo **tuhé vězení**, a to v trvání od jednoho měsíce do jednoho roku.

Vzhledem k výše popsaným rozdílům mezi pojmy vězení, tuhé vězení, žalář a tuhý žalář, je nepochybné, že už sama změna z ukládání trestu vězení na ukládání trestu tuhého vězení byla výrazem celkového zpřísnění oproti ZnOR.

Trestné činy proti vnitřní bezpečnosti státu – tak byla označena Hlava III ZnOLDR. Zahrnovala následující trestné činy: *Útoky na život ústavních činitelů, Tělesné poškození ústavních činitelů, Spolčení k útokům na ústavní činitele, Násilí na ústavních činitelích, Osobování si pravomoci ústavních činitelů, Vzbouření, Násilí na veřejných sborech, Ublížení na cti prezidentu republiky, Hanobení některých ústavních činitelů, Podpora a propagace fašismu a podobných hnutí, Popuzování, Hanobení národa nebo rasy, Zneužití úřadu duchovního nebo jiné podobné funkce, Nedovolené ozbrojování, Šíření poplašné zprávy, Podněcování k trestnému činu a k neplnění zákonných povinností, Schvalování trestného činu, Nepřekažení nebo neoznámení trestného činu, Sabotáž a konečně Ohrožování jednotného hospodářského plánu z nedbalosti.*

Tyto trestné činy jsou sice do jisté míry obdobné jako v Hlavě II ZnOR, ale některé jsou opět evidentně inspirovány tehdejší realitou. Tak je tomu např. u ustanovení § 25 ZnOLDR - Podpora a propagace fašismu a podobných hnutí, k čemuž Důvodová zpráva uvádí následující: „*Pojmy "propagace" a "podpora" fašistického nebo nacistického hnutí byly při výkladu obdobného ustanovení § 3, odst. 1 retribučního dekretu dostatečně vymezeny judikaturou nejvyššího soudu. Podle ní jest za podporu takového hnutí označiti každou činnost, která má za účel učiniti je přístupnější nebo přijatelnější občanům demokratického smýšlení, nebo aspoň na ně upozorniti občany jiného smýšlení anebo stejně smýšlející občany utvrdit v přijaté již příslušnosti k hnutí nebo v přijatých již názorech. Propagace nacistického nebo fašistického hnutí pak předpokládá takovou určitou aktivní činnost, jež je vedena snahou zjednat platnost a rozšíření názoru, učení, pojetí nebo působnost takového hnutí.*“

Dalšími, a dle mého názoru pro tehdejší dobu ještě typičtějšími, ustanoveními jsou §§ 37 a 37 ZnOLDR – *Sabotáž* – a § 38 ZnOLDR - *Ohrožování jednotného hospodářského plánu z nedbalosti*. Sabotáže dle § 36 se dopustil ten, „*kdo neplní nebo poruší povinnost vyplývající z jeho veřejné funkce, úřadu, služby, povolání nebo zaměstnání nebo plnění takové povinnosti obchází v úmyslu mařiti nebo ztížití provádění nebo plnění jednotného hospodářského plánu.*“ Za to hrozila sankce těžkého žaláře od jednoho roku do pěti let, při přitěžujících okolnostech pak od pěti do deseti let.

Skutkovou podstatu přečinu *Ohrožování jednotného hospodářského plánu z nedbalosti* naplnil ten, „*Kdo z nedbalosti neplní nebo poruší povinnost vyplývající z jeho veřejné funkce, úřadu, služby, povolání nebo zaměstnání, ač mohl vědět, že tím ohrožuje provádění nebo plnění jednotného hospodářského plánu, bude potrestán pro přečin tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku.*“ Sankcí bylo tuhé vězení od jednoho měsíce do jednoho roku.

V Hlavě IV, označené jako Trestné činy proti mezinárodním vztahům, nalezneme následující trestné činy: *Neoprávněné opuštění území republiky a neuposlechnutí výzvy k návratu, Poškozování zájmu republiky v cizině, Hanobení spojeneckého státu a Podněcování k útočné válce.*

Skutková podstata *prorady* zůstala obdobná, jako u ZnOR, s tím, že dle Důvodové zprávy „výpočet různých způsobů trestné činnosti na listinách a jiných důkazech o právních poměrech republiky k cizí moci je doplněn ještě jich poškozením a učiněním neupotřebitelnými. Podle osnovy se nevyžaduje na rozdíl od § 4, č. 1, aby k porušení povinností se strany zmocněnce došlo "při jednání s cizí mocí". Zmocněnec republiky má dbáti bezpodmínečně povinnosti chrániti zájmy republiky, k jichž ochraně je v cizině ustanoven, a je proto nutné trestat každé porušení těchto povinností, které bylo učiněno v úmyslu ohrozit důležitý zájem republiky bez ohledu, zda se stalo při formálním jednání s cizí mocí či nikoliv.“

Lze myslím konstatovat, že vyloučení omezení ohledně toho, kdy má k porušení povinností dojít, se jeví logické a smysluplné. Totéž ovšem rozhodně nelze tvrdit o trestném činu *Neoprávněné opuštění území republiky a neuposlechnutí výzvy k návratu* dle § 40 ZnOLDR, jehož se dopustil „československý občan, který v úmyslu poškodit zájem republiky opustí neoprávněně území republiky nebo ve stejném úmyslu neuposlechne výzvy úřadu, aby se v přiměřené lhůtě, kterou mu úřad určí, na území republiky vrátil,“ za což byl sankcionován těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let.

Dalším z dnešního pohledu poněkud zvláštním je trestný čin *Hanobení spojeneckého státu* dle § 42 ZnOLDR: „Kdo veřejně nebo před více lidmi hanobí spojenecký stát, jeho hlavu nebo jiného jeho představitele anebo jeho zástupce uznaného vládou republiky, potupí jméno nebo symbol spojeneckého státu, zejména jeho znak, vlajku, barvy nebo státní hymnu, nebo zničí, poškodí nebo odstraní symbol spojeneckého státu, zejména jeho znak, vlajku nebo barvy, nebo vypodobení hlavy spojeneckého státu nebo jiného jeho představitele v úmyslu projevit opovržení spojeneckému státu nebo nepřátelské smýšlení o něm, bude potrestán pro přečin tuhým vězením od tří měsíců do dvou let.“ Spojeneckým státem přitom dle Důvodové zprávy byl chápán stát, „s nímž má Československá republika smlouvu takového druhu, jako je například smlouva se Svazem sovětských socialistických republik z 12. prosince 1943 (č. 11/1946 Sb.), smlouva s Federativní lidovou republikou Jugoslávií (č. 68/1946 Sb.), smlouva s republikou Polskou (č. 154/1947 Sb.) a s Bulharskem.“

Ještě zajímavěji však toto ustanovení vyzní, víme-li, že dle Důvodové zprávy se cti spojeneckého státu dotýká „*také útok na čest jeho hlavy nebo jiného jeho představitele nebo zástupce. Proto osnova stihá trestem i takové útoky. Představitelem spojeneckého státu může být i osoba, která nemá oficiální funkce, která však symbolizuje spojenecký stát nebo jeho národ.*“ Pod takovou charakteristiku dotčené osoby mohlo být rozhodně zahrnuto ledacos. (S velmi neblahými důsledky.)

ZnOLDR stejně jako jeho předchůdce ZnOR upravoval i otázky zastavení periodického tiskopisu a souvisejícího zanedbání povinné péče, stejně jako v § 65, jenž se týkal výhradně Slovenska, že „*pokus přechinů podle tohoto zákona je trestný,*“ neboť tam stále ještě platil uherský trestní zákoník. Taktéž obdobně v § 70 konstatoval, že zákon o třaskavinách platí na celém území republiky.

Za mnohem důležitější však považuji poukázat na šíři druhů trestů, jež bylo možno dle ZnOLDR uložit. Ta se totiž výrazně lišila od toho, co bylo možno uložit dle ZnOR.

ZnOR umožňoval ukládání následujících sankcí: vězení, tuhé vězení, žalář, těžký žalář, trest peněžitý a zabavení jmění (§ 29), zabránění a propadnutí (§ 30), ztráta čestných práv občanských (§ 32) a vypovědění – u cizinců (§ 33).

Dle ZnOLDR bylo možno ukládat následující sankce: shodně jako u ZnOR to bylo vězení, tuhé vězení, žalář, těžký žalář, peněžitý trest (§ 47), konfiskace jmění (§ 48), zabránění (§ 49), propadnutí (§ 50), ztráta čestných práv občanských (§ 52) a vypovědění – u cizinců (§ 55), přibýly však i tresty další: ztráta živnostenského oprávnění a ztráta oprávnění vykonávati povolání (§ 51), ztráta státního občanství (§ 53), uveřejnění rozsudku (§ 54), zákaz pobytu (§ 56) a přikázání do donucovací pracovny (§ 57). Zejména však umožnil ukládání trestu smrti, který ZnOR vůbec neznal.

Podrobněji se těmto sankcím budu věnovat v části, zaměřené na srovnání ZnOR a ZnOLDR.

3.3 Judikatura

Na dvou příkladech v této části poukáží na praktické uplatňování ZnOLDR soudy.

Nejprve se budu věnovat Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 1950, sbírkové číslo 23/1951, v němž se soud mj. zabýval výkladem výkladu pojmu **spolčení** ve smyslu § 1 odst. 2 zák. č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky. Státní soud uznal obviněného před 1. srpnem 1950 vinným zločinem velezrady podle § 1 odst. 1 písm. c), odst. 2 zák. č. 231/1948 Sb. spáchaným tím, že se s jinými spolčil v úmyslu rozvrátit a zničit lidově demokratické zřízení a společenskou a hospodářskou soustavu republiky. Nejvyšší soud zamítl odvolání obviněného. Nejprve popsal skutkový stav, kdy kromě dalšího konstatoval, že *„Státní soud zjistil, že obviněný byl prostředníkem mezi jistým A, příslušníkem československé reakční emigrace, zdržujícím se na západě, a dalšími osobami v republice, které A lákal k útěku do zahraničí. Zejména tomu tak bylo v případě jistého B, s nímž obviněný po delší dobu jednal písemně o jeho ilegálním převedení do ciziny. Zjištění napadeného rozsudku se v tomto směru právem opírá o podrobnou a usvědčující výpověď uvedeného B, z níž je prokázáno, že obviněný s ním v dopisech projednával možnosti jeho útěku do zahraničí, při čemž mu přímo odpověděl, že by se útěk do zahraničí dal uskutečnit a uvedl i bližší data. Na jeho žádost poslal mu obviněný svou fotografii a B mu dvakrát poslal určité peněžité částky na úhradu výdajů, které by vznikly při uskutečňování jeho ilegálního převedení do ciziny. Obviněnému bylo známo, že tomuto B ho doporučil uprchlík A, o jehož záporném postoji k lidově demokratickému zřízení neměl pochyb, stejně jako nemohl pochybovat o nepřátelském postoji onoho B, jehož by jinak přece A nedoporučoval. Byl si tedy vědom, že B chce odejít do ciziny z důvodů politických, aby se mohl v cizině zapojit do velezrádné činnosti reakční emigrace a jiných nepřátel republiky usilujících o rozvrácení a zničení lidově demokratického zřízení republiky. O velezrádné činnosti zbytků domácí reakce ve spojení se zahraniční reakcí pak obviněný jako člověk s normálním politickým rozhledem věděl a nebezpečnost svého jednání si též, jak sám doznává, uvědomil.“*

Je zřejmé, že „záporný postoj k lidově demokratickému zřízení“ byl sám o sobě důvodem pro negativní zásah proti občanovi. Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. ze dne 9. května 1948 - Ústava Československé republiky (tzv. Ústava 9. května – pozn. autora) – přitom v § 15 stanovil, že „svoboda svědomí se zaručuje,“ přičemž „světový názor, víra nebo přesvědčení nemůže být nikomu na újmu, nemůže však být důvodem k tomu, aby někdo odpíral plnit občanskou povinnost uloženou mu zákonem.“ V praxi tak tomu evidentně tak zcela nebylo.

Nejvyšší soud dále uvedl, že „spolčení, t. j. v souzeném případě komplot k velezradě, bylo u obviněného splněno již tím, že byl v opětovném písemném styku jednak s B, jednak s politickým uprchlíkem A a že se s B dorozumíval na zprostředkování jeho útěku za hranice. (...) Dopisy jsou adresovány různým osobám v republice, mezi nimi i výše zmíněnému B, a A v nich láká adresáty k odchodu do ciziny a žádá je, aby mu odepsali na adresu obviněného, který zařídí další doručení. (...) Obviněný věděl, že doručováním dopisů jednajících o útěku do ciziny napomáhá k útěku osob, které se hodlaly v cizině zapojit do velezradné činnosti reakční emigrace a jiných nepřátel republiky, jejichž snahy o rozvrácení a zničení lidově demokratického zřízení republiky mu byly známy. Jeho jednáním, a to jak ve věci výše uvedeného B, tak vůbec, pokud jde o jeho činnost prostředníka mezi uprchlíkem A a dalšími osobami v republice, je naplněna skutková podstata velezrady podle § 1 odst. 1 písm. c) odst. 2 zák. č. 231/1948 Sb. po objektivní a subjektivní stránce.“

Zdá se, že soudu postačovalo to, že emigrant A má nepřátelský postoj k ČSR (stejně jako potenciální emigrant B), aby dospěl k názoru, že se tyto osoby pokoušejí „zničit nebo rozvrátit lidově demokratické zřízení nebo společenskou nebo hospodářskou soustavu republiky, zaručené ústavou,“ jak je definována velezrada dle ustanovení § 1 odst. 1 písm. c. ZnOLDR - a obviněný že se za tímto účelem s nimi spolčil.

Dalším příkladem rozhodování soudů dle ZnOLDR je rozsudek nad JUDr. Miladou Horákovou (a dalšími osobami, které spolu s ní byly tehdejšímu režimu nepohodlné). K pochopení v plném rozsahu je podle mého názoru třeba se alespoň stručně seznámit s osobou JUDr. Horákové a jejími postoji, neboť právě ty vedly k

tomu, že se stala předmětem zájmu bezpečnostních orgánů. Současně toto dobře dokreslí atmosféru doby, v níž byl ZnOLDR uplatňován, jakož i činnost justice při jeho uplatňování.

JUDr. Milada Horáková, rozená Králová, se narodila 25. prosince 1901. Za války se účastnila práce speciální právnické skupiny, která měla za úkol připravovat podklady pro odbojovou práci Politického ústředí a později pro Ústřední vedení odboje domácího. Současně organizovala pomoc rodinám zatčených odbojových pracovníků a zahraničních letců. Byla zatčena a téměř čtyři roky strávila ve vězení. Po válce byla zvolena poslankyní Prozatímního národního shromáždění. Trvala na stoprocentním dodržování zákonnosti v retribučních procesech, kde podle informací z jejího volebního kraje (Českobudějovický) docházelo k závažným přehmatům. V dalších významných parlamentních projevech se Milada Horáková zabývala především zahraničně-politickými otázkami. Zastávala názor, že Československo by se nemělo izolovat od světa a orientovat se výhradně na SSSR. Tím neustále iritovala komunistické poslance a další zastánce teorií o „vždy zrádném Západu“. Záhy po únoru 1948 někteří přední národní socialisté i řada přátel Milady Horákové emigrovali – ona se však rozhodla neopustit bezradné národně socialistické členstvo, pomáhat rodinám prvních zatčených a udržovat spojení a výměnu informací s emigrací. Bezprostředním motivem k zatčení Milady Horákové dne 27. září 1949 byly patrně její cesty za řadovými členy strany po Jihočeském kraji. Bezpečnost si je vyložila jako „*zařizování únikové cesty z republiky přes Šumavu*“. Proces s ní a dalšími byl zinscenován jako s „*vedením záškodnického spiknutí proti republice*“. Svou roli zde sehrál zájem vedení KSČ o diskreditaci stoupenců bývalých demokratických stran a politické emigrace. Demokratický politický odboj nesměl být souzen jako takový, ale jako špionážní expozitura imperialistických mocností, především USA. Z vlastenců a vězňů gestapa bylo potřeba „*vyfabulovat*“ válečné štváče a zrádce lidově demokratického zřízení.

Proces začal před státním soudem 31. května 1950, přičemž výpovědi obžalovaných a svědků provázela organizovaná davová hysterie volající po maximálních trestech. Nakonec byly vyneseny čtyři rozsudky smrti, včetně JUDr. Horákové, dále čtyři tresty doživotí a další těžké tresty odnětí svobody v rozmezí 28 až 15 let, zostřené konfiskací majetku a ztrátou občanských práv.

Popravena byla jako poslední ze čtyř odsouzených k trestu smrti v ranních hodinách 27. června 1950.⁶³

Pro dokreslení lze uvést, že „po vynesení rozsudků zazněly hlasy ze společnosti, že trest smrti měli dostat všichni, dělníci si na protest dávali další závazky práce či dokonce vyhrožovali stávkou, pokud tresty nebudou tvrdší. (...) I přes nespočet žádostí o milost z celého světa, včetně té od Alberta Einsteina, prezident Klement Gottwald neustoupil. (...) Milada Horáková umírala téměř 15 minut, při kterých ji kat tahal za nohy a postupně ji dusil, a nebyl ji tak zlomen vaz, jak si mnozí mysleli. Víme, že na popraviště šla jako poslední, a přesto „s hlavou vztyčenou“.“⁶⁴

JUDr. Milada Horáková byla uznána vinnou ze spáchání zločinu velezrady a vyzvědačství. Za to byla odsouzena k trestu smrti, byla vyslovena konfiskace jejího jmění a ztráta čestných práv občanských, přičemž doba způsobilosti k nabytí těchto práv byla stanovena na dobu 10 let. Současně byla spolu s ostatními obžalovanými povinna „nahraditi rukou společnou a nerozdílnou náklady na řízení trestní.“

V Rozsudku Státního soudu ze dne 8. června 1950, č.j. Or I/VII 65/50, je v odůvodnění uvedeno: „Když byl rozhodným vítězstvím pracujícího lidu v únorových dnech odražen poslední pokus reakce o návrat ke kapitalistickému systému, byla tím kapitalistické reakci v Československu vzata jakákoliv možnost provést restauraci kapitalismu vlastními vnitřními silami. Změnila proto reakce formu a metody boje. Jestliže do února využívala při své rozvratné činnosti a sabotování výstavby republiky svých legálních posic, zaměřila se po únoru na jedinou možnost návratu kapitalismu, a to silami reakce zvenčí, totiž intervenční válkou západních imperialistických mocností proti Československu. Část vůdců odhaleného a v únoru poraženého protistátního spiknutí uprchla do zahraničí ze strachu před lidem, aby tam otevřeně pokračovala ve službách západních imperialistů ve velezrádných akcích proti republice. Zatím co pracující lid Československa věnuje všechny své síly obětavé práci na výstavbě

⁶³ JUDr. Milada Horáková (1901–1950). *Úřad pro studium totalitních režimů* [online]. 2014 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/milada-horakova>

⁶⁴ Milada Horáková: Padám, a jdu s hlavou vztyčenou. *Český rozhlas: Archiv rozhlasu* [online]. 2012 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/archiv/reportaze-politika/_zprava/milada-horakova-padam-a-jdu-s-hlavou-vztycenou--1078900

socialismu ve své vlasti, osnují zločinci uprchlí do nepřátelské ciziny proti Československu všechny formy škůdnictví a rozvratnictví. Zaměřují se na část svých stoupenců, která zůstala doma, jako zbytek poražené, ale nedoražené reakce a snaží se pomocí najatých agentů, které ze zahraničí k nim posílají, organisovati z nich teroristické, sabotážní, rozvratnické a špionážní skupiny. Ač sami v zahraničí nejednotni a roztrženi na řadu skupin, jež mezi sebou svádí konkurenční boje v závodech o přízeň a peníze svých anglo-amerických pánů, jsou přece jen sjednoceni v jednom. V nenávisti proti Sovětskému Svazu jako ochránci nezávislého Československa a v nenávisti proti vlastnímu lidu, který nadšeně a obětavě buduje socialismus. Pokoušejí se proto, v téže nenávisti sjednotit zbytky svých reakčních stoupenců doma, aby s jejich pomocí oslabili obranu našeho státu a připravili tak západním imperialistickým mocnostem půdu pro zločinný útok proti zemím míru v čele se Sovětským svazem.“

Je zřejmé, že spíše než jako rozsudek, navíc rozsudek s fatálními dopady na nemálo osob, uvedené vyznívá spíše jako politická proklamace. Není to jistě náhodou – nejen tento rozsudek byl totiž více dokumentem politickým než právním. Navýsost politickým totiž byl již sám zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky a politickým bylo i jeho uplatňování. Určujícím nebylo nalezení práva, byť i v rámci takového zákona, ale likvidace osob totalitnímu režimu nepohodlných.

4 Srovnání obou zákonů

Jak jsem již krátce připomněl výše, ZnOR a ZnOLDR mají leccos společného. To je logické, neboť chráněným objektem je ochrana republiky, jejího území, uspořádání a dalších důležitých zájmů. Současně se však i v mnohém liší, což je bezesporu způsobeno tím, v jaké době, za jakého modelu státního zřízení a v jakém vlastně Československu byly přijímány. Ač název státu zůstal nezměněn, změny, k nimž v něm došlo po roce 1945, a samozřejmě zejména v roce 1948, byly takového rázu, že byl velmi zásadně proměněn. Prioritou se stalo budování socialismu, jakož i obrana nových „vymožeností“, jak je uvedeno v preambuli Ústavy 9. května: *„My, lid československý, prohlašujeme, že jsme pevně rozhodnuti vybudovat osvobozený stát jako lidovou demokracii, která nám zajistí pokojnou cestu k socialismu. (...) Jsme odhodláni bránit všemi svými silami vymoženosti naší národní a demokratické revoluce proti veškerým snahám domácí i zahraniční reakce, jak jsme znovu před celým světem osvědčili svým vystoupením na obranu lidově demokratických řádů v únoru 1948.“*

Vzhledem k tomu není překvapivé, že ZnOLDR je podstatně přísnější než ZnOR, jenž jím byl nahrazen. Ač se z dnešního pohledu může zdát, že i ZnOR obsahuje poněkud zvláštní ustanovení (např. postih eventuálních snah o návrat členů bývalého panovnického rodu), nelze zapomínat na okolnosti jeho přijetí. Československo se tehdy nacházelo na samém počátku své existence, bylo však bezesporu demokratickým státem, vzniklým na troskách Rakousko-Uherské monarchie, s mezinárodním konsensem, jemuž bylo do vínku dáno mnoho problematického. Zejména k tomu patřila zdaleka ne vždy loajální německá menšina (což se také následně koncem 30. let 20. století i fatálně projevilo), mnohdy proti svému domovskému státu spolupracující se svými „soukmenovci“ z Německa. Dále je nutno připomenout, že v tehdejších Československu probíhaly skutečně svobodné volby, a zákony tedy byly opravdu výsledkem demokratického procesu. Lze se tedy právem domnívat, že odpovídaly většinovému názoru v zemi, samozřejmě do té míry, jak jen je toto možné.

Oproti tomu ZnOLDR byl přijat ve státě lidově-demokratickém, přičemž termín „lidově“ bohužel do značné míry negoval výraz „demokratický“⁶⁵. I tento stát (v osobě jeho vládců) se evidentně cítil ohrožen a reagoval na to. Zmiňovanou reakcí bylo mj. přijetí výrazně zpřísněného zákona, který měl k ochraně státu sloužit.

Jak jsem již uvedl výše, ZnOLDR stanovil pro mnohé trestné činy (konkrétně pro sedm) trest smrti, což byl podstatný rozdíl proti ZnOR, dle něhož bylo možno jako nejprísnější trest uložit doživotní žalář a trest smrti vůbec neznal. Dále umožnil též tresty nové: ztráta živnostenského oprávnění a ztráta oprávnění vykonávati povolání (§ 51), ztráta státního občanství (§ 53), uveřejnění rozsudku (§ 54), zákaz pobytu (§ 56) a přikázání do donucovací pracovny (§ 57).

Domnívám se, že z mnohých nově přidanych sankcí je zřejmá „přísnost“ komunistického režimu, respektive jeho snaha zasáhnout jemu nepřátelské osoby co nejvíce a nekomplexněji. Současně s nimi se však nepochybně velice citelně dotýkaly i osob jim blízkých, tedy zejména rodinných příslušníků. Tak tomu dozajisté bylo u sankcí ztráty živnostenského oprávnění a ztráty oprávnění vykonávati povolání, zákazu pobytu a ztráty státního občanství, ale i u uveřejnění rozsudku, jež jistě mohlo vést k další dehonestaci či stigmatizaci jak odsouzeného, tak jeho rodiny. U toho trestu je jeden zajímavý detail: rozsudek byl totiž uveřejňován na náklady odsouzeného, a to *„nejvýše třikrát v jednom nebo několika časopisech, které soud v rozsudku určí. Soud může též naříditi, aby rozsudek byl veřejně vyvěšen nebo jinak uveřejněn v obci, kde odsouzený bydlí, nebo v obci, kde se dopustil trestného činu, anebo v obou.“*

Ještě jeden trest však oproti ZnOR přibyl, a tím byl trest nejzávažnější, trest smrti. Ten bylo možno uložit celkem za sedm trestných činů, jimiž byly: velezrada dle § 1 odst. 2, vyzvědačství dle § 5 odst. 2, válečné škůdnictví dle § 10 odst. 1 a odst. 2, válečná zrada dle § 11, útoky na život ústavních činitelů dle § 14 odst. 1 a 2 a tělesné poškození ústavních činitelů dle § 15 odst. 2.

⁶⁵ „**Demokracie** je forma vlády ve které se všichni občané rovně podílejí – přímo nebo nepřímo skrze volené zástupce – na navrhování a přijímání zákonů, kterými se řídí jejich společnost. Pojem pochází z řeckého δημοκρατία (dēmokratía), „vláda lidu“, [1] složeno z δῆμος (dēmos) lid a κράτος (kratos) vládnout.“

Demokracie. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2004 [cit. 2015-03-04]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Demokracie>

Čekanová uvádí, že absolutní trest byl za trestné činy ve ZnOLDR vykonán v celkem 234 případech. Jestliže bylo od roku 1948 (ZnOLDR nabyl účinnosti 24. 10. 1948) do roku 1989 v Československu vykonáno celkem 456⁶⁶ poprav, je zřejmé, že zákon č. 231/1948 Sb. se na tomto počtu podílel velmi podstatně.

Krátce se chci ještě zmínit o výše uvedeném peněžitém trestu. ZnOLDR v § 47 stanovil, že „*odsuzuje-li soud vinníka pro čin trestný podle tohoto zákona spáchaný ze zjištěnosti nebo v úmyslu poškodit republiku, uloží mu vedle trestu na svobodě peněžitý trest. Tento trest se vyměří při odsouzení za přestupek od 500 Kčs do 50.000 Kčs, při odsouzení za přečin od 1.000 Kčs do 250.000 Kčs a při odsouzení za zločin od 10.000 Kčs do pěti milionů Kčs.*“ Nejednalo se tedy rozhodně o zanedbatelné částky, přihlédneme-li k tomu, že před měnovou reformou v červnu roku 1953 se měsíční příjem pohyboval okolo 1.200 Kčs⁶⁷ (a lze předpokládat, že během účinnosti ZnOLDR se toto příliš nelišilo). I v tomto ohledu byl ZnOLDR přísnější než ZnOR, jež stanovoval, že „*za čin trestný tohoto zákona může soud vedle trestu na svobodě uznati také na trest peněžitý, zejména byl-li čin spáchán ze zjištěnosti nebo v úmyslu poškoditi republiku. Tento trest je vyměřiti za přestupek od 50 Kč do 10 000 Kč, za přečin od 200 Kč do 50 000 Kč a za zločin od 1 000 Kč do 500 000 Kč.*“ Jestliže víme, že „*soukromý úředník si (počátkem 20. let 20. století – pozn. autora) měsíčně přišel průměrně na 1300,-, horník vydělal kolem 1000,-, pracující v průmyslové výrobě kolem 600- 700,-. Jeho příjem byl srovnatelný s platem začínajícího učitele,*“⁶⁸ pak je zřejmé, že nominální příjem se příliš nezměnil – výše peněžitých sankcí se však zvýšila v násobcích, a navíc ZnOLDR ve stanovených případech obligatorně stanovil povinnost je uložit (na rozdíl od ZnOR, kdy toto bylo fakultativní, na úvaze soudu).

Některé skutkové podstaty ZnOLDR vypustil: jednání spočívající v neodstranění nebo zřízení nedovolených pomníků již zřejmě nebyl třeba postihovat speciálním

⁶⁶ Trest smrti v Československu. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2007 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Trest_smrti_v_%C4%8Ceskoslovensku#Po_druh.C3.A9_sv.C4.9Btov.C3.A9_v.C3.A1lce

⁶⁷ Komunisté chtěli smazat dluhy, místo bankrotu spustili měnovou reformu. *IDnes.cz* [online]. 2013 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: http://ekonomika.idnes.cz/menova-reforma-v-roce-1953-0sx-/ekonomika.aspx?c=A130531_122149_ekonomika_spi

⁶⁸ VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Období první republiky 1918 - 1938* [online]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/Obdobi-prvni-republiky-1918.pdf>

ustanovením, stejně jako návrat členů bývalé panovnické rodiny nebo podpora takového návratu. Domnívám se, že tomu bylo proto, že takové jednání by bylo nepochybně možno zahrnout např. pod skutkovou podstatu pobuřování proti republice ve smyslu ustanovení § 3 ZnOLDR, možná i pod skutkovou podstatu velezrady ve smyslu ustanovení § 1 ZnOLDR.

Z uvedeného je zřejmé, že ZnOLDR, mající hájit zájmy lidově-demokratického státu, a tedy lidu, byl k tomuto lidu velice přísný. To ovšem bylo vysvětlováno nutností boje proti nepřátelům tohoto státu, kdy lze připomenout, že „*zákony žádného státu nechrání nějaký stát abstraktní, nýbrž zákony každého státu chrání vždy určitý konkrétní stát s určitým konkrétním rozpoštěním třídých sil uvnitř státu, s určitou konkrétní hospodářskou, společenskou a politickou soustavou. Naše republika, jak je to vyjádřeno v čl. I ústavy, je republikou lidově demokratickou, v níž lid je jediným zdrojem veškeré moci ve státě.*“⁶⁹

Výsledkem byly stovky popravených (a kromě toho i „*dosud neznámý počet lidí umučených a zavražděných*“⁷⁰). Je třeba připomenout, že výkon trestu odnětí svobody byl u politických vězňů, za něž lze osoby odsouzené dle ZnOLDR nepochybně souhrnně označit (i když i u nich by se jistě našly i čistě kriminální delikty), velmi „speciální“. „*V roce 1948 vzniká kategorie tzv. protistátních vězňů, odsouzených státním soudem na základě zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky. Podle vězeňského řádu z roku 1951 měli výrazně více omezení než kriminální vězni. (...) V letech 1953 – 1955 vrcholil tzv. třídni výkon trestu, uplatňující nejtvrďší podmínky u politických vězňů, nazývaných protistátními. (...) Ještě v roce 1961 obsahoval Řád pro výkon trestu odnětí svobody v NZ kategorii tzv. třídých nepřátel, kteří vykonávali trest v nejpřísnějších podmínkách a byli zásadně zařazováni na fyzicky namáhavé a méně placené práce.*“⁷¹

⁶⁹ VIESKA, J. *Ochrana lidově demokratické republiky: (Komentář k §§ 78 - 129 trestního zákona č. 86/50 Sb.)*. Praha: Orbis, 1951, 297 s. ISBN 30 102-73.

⁷⁰ Osudy našich sousedů. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. 2014 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/osudy-sousedu>

⁷¹ Historie vězeňství. *Vězeňská služba ČR* [online]. 2012 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/historie-104/historie-vezenstvi>

Není tedy pochyb o tom, že obvinění na podkladě jakéhokoliv ustanovení ZnOLDR znamenalo zcela zásadní zásah do života jakékoliv osoby, jakož i jejích blízkých.

5 Předmětná problematika *de lege lata* a *de lege ferenda*

5.1 *De lege lata*

I v současnosti je samozřejmě třeba, aby měla veřejná moc možnost sankcionovat jednání, jež je proti základním zájmům státu. Současně ovšem sama hrozba možného postihu slouží i k tomu, aby od něj preventivně odrazovala. Příslušná ustanovení jsou obsažena v zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále i jen „TrZák“), a to v Hlavě IX, označené jako Trestné činy proti České republice, cizímu státu a mezinárodní organizaci (§§ 309-322). K tomu podotýkám, že již ode dne 1. 8. 1950, kdy nabyl účinnosti zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, jež mj. zrušil zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, došlo k přesunu problematiky doposud upravované zvláštním zákonem do textu „běžného“ trestního zákona. To zachoval i TrZák, jímž jsou upraveny následující trestné činy: vlastizrada, rozvracení republiky, teroristický útok, teror (příčemž ochrana podle § 311 a 312, upravujících trestné činy teroristický útok a teror se poskytuje též cizímu státu), sabotáž, zneužití zastupování státu a mezinárodní organizace, vyvědačství, ohrožení utajované informace, ohrožení utajované informace z nedbalosti, spolupráce s nepřítelem, válečná zrada, služba v cizích ozbrojených silách a porušení osobní a věcné povinnosti pro obranu státu.

V *Důvodové zprávě* je konstatováno, že „Ustanovení hlavy IX chrání především základy suverénního demokratického právního státu, tj. jeho ústavní zřízení, bezpečnost a obranyschopnost. Osnova, na rozdíl od dosavadní úpravy, poskytuje ochranu nejen České republice, ale v určitém rozsahu i cizímu státu a mezinárodní organizaci (§ 311). (...) Ochranou těchto základních zájmů demokratického státu se zabezpečuje též ochrana základních práv a svobod občanů. Pouze demokratické ústavní zřízení garantuje pluralitní demokracii, tedy politický systém založený na svobodném a dobrovolném vzniku a soutěži politických stran respektujících základní demokratické principy, a tím zabezpečuje občanovi reálnou možnost ovlivňovat politické a ekonomické uspořádání státu. Současně zaručuje, že vůle většiny se nezmění na diktát tím, že většinu zavazuje, aby ve svém rozhodování dbala ochrany menšin (srov. čl. 5 a 6 Ústavy ČR). Právě proto, že demokratické ústavní zřízení je zárukou práv a svobod

občanů, musí být i prostředky trestního práva chráněno před jednáním, kterým má být násilnou, nedemokratickou cestou dosaženo jeho změny. Jen suverénní stát může poskytnout účinnou ochranu svým občanům, jejich základním právům a svobodám. K obraně suverenity státu směřují i ustanovení této hlavy trestního zákona poskytující trestně právní ochranu bezpečnosti republiky a její obranyschopnosti před vnější agresí.“

O tom, že i v současnosti jsou trestné činy směřující proti státu vnímány jako velice závažné, vypovídá i to, že kromě trestných činů zneužití zastupování státu a mezinárodní organizace, ohrožení utajované informace, ohrožení utajované informace z nedbalosti, spolupráce s nepřítelem, služba v cizích ozbrojených silách a porušení osobní a věcné povinnosti pro obranu státu je za vyjmenované trestné činy možno uložit i výjimečný trest. Tím se dle ustanovení § 54 odst. 1 TrZák rozumí *„jednak trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let, jednak trest odnětí svobody na doživotí. Výjimečný trest může být uložen jen za zvlášť závažný zločin, u něhož to trestní zákon dovoluje.“*

Lze konstatovat, že některé trestné činy, zejména ty týkající se teroru, reflektují jevy se současným světem bohužel spjaté. K tomu, zda by nebylo namístě trestním právem regulovat či přesněji postihovat i další jednání, se dostanu v následující části této práce.

5.2 De lege ferenda

Současné mezinárodní dění před jednotlivce i státy staví mnohé výzvy, jež byly doposud jen stěží představitelné. Mám na mysli zejména mohutný rozvoj terorismu, respektive aktivit rozsáhlých skupin, spojených určitým výkladem islámu. Typickým případem je tzv. Islámský stát, „arabsky: *الإسلامية الدولة*, *ad-Dawla al-'Islámíja*, zkráceně *Daiš* či *Daeš*), radikální islámská teroristická organizace původem z Iráku. Na dobytém území na částech území států Iráku a Sýrie vyhlásila samostatný Islámský stát. Ten není mezinárodně uznán žádným jiným státem. Jeho stoupenci vyhlásili toto území za chalífát, který si nárokuje náboženskou autoritu nad všemi muslimy na světě a usiluje o vládu nad všemi muslimy obývanými územími. Cílem je obnovit chalífát na územích

*Iráku a Levanty (dřívější geografické označení zahrnující Sýrii, Palestinu, Jordánsko a Libanon), či dalších zemí, které byly někdy v historii pod muslimskou vládou.*⁷²

Dle zpráv v médiích je zřejmé, že Islámský stát má na celém světě nemálo příznivců, z nichž mnozí jsou více než ochotni s ním spolupracovat při prosazování jeho cílů. Kromě morální či finanční podpory jsou i ti, kteří se přímo přidávají k bojovníkům Islámského státu na jím ovládaném území. Toto je samozřejmě jednání, které je nežádoucí, avšak současně při pohledu z hlediska práva skýtá zajímavé problémy. Nejsou sice k dispozici informace, zda se někteří bojovníci Islámského státu rekrutují z českých státních příslušníků, ale rozhodně je zcela reálné, že k tomu může dojít. Pak by bylo možno takové jednání pravděpodobně možno podřadit pod trestné činy teroristického útoku či teroru ve smyslu ustanovení §§ 311 a 312 TrZák, přičemž dle § 312 TrZák se ochrana podle § 311 a 312 poskytuje též cizímu státu (jímž by v tomto případě byl např. Irák či Sýrie, na jejichž území Islámský stát zejména podniká své útoky). § 311 TrZák ohledně trestného činu *teroristický útok* stanoví, že „(1) Kdo v úmyslu poškodit ústavní zřízení nebo obranyschopnost České republiky, narušit nebo zničit základní politickou, hospodářskou nebo sociální strukturu České republiky nebo mezinárodní organizace, závažným způsobem zastrašit obyvatelstvo nebo protiprávně přinutit vládu nebo jiný orgán veřejné moci nebo mezinárodní organizaci, aby něco konala, opominula nebo trpěla, a) provede útok ohrožující život nebo zdraví člověka s cílem způsobit smrt nebo těžkou újmu na zdraví, b) zmocní se rukojmí nebo provede únos, c) zničí nebo poškodí ve větší míře veřejné zařízení, dopravní nebo telekomunikační systém, včetně informačního systému, pevnou plošinu na pevninské mělčině, energetické, vodárenské, zdravotnické nebo jiné důležité zařízení, veřejné prostranství nebo majetek s cílem ohrozit tím lidské životy, bezpečnost uvedeného zařízení, systému nebo prostranství anebo vydat majetek v nebezpečí škody velkého rozsahu, d) naruší nebo přeruší dodávku vody, elektrické energie nebo jiného základního přírodního zdroje s cílem ohrozit tím lidské životy nebo vydat majetek v nebezpečí škody velkého rozsahu, e) zmocní se letadla, lodi nebo jiného prostředku osobní či nákladní dopravy nebo nad ním vykonává kontrolu, anebo zničí nebo vážně poškodí navigační zařízení nebo ve větším rozsahu zasahuje do jeho provozu nebo sdělí

⁷² Islámský stát. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2014 [cit. 2015-03-04]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Isl%C3%A1msk%C3%BD_st%C3%A1t

důležitou nepravdivou informací, čímž ohrozí život nebo zdraví lidí, bezpečnost takového dopravního prostředku anebo vydá majetek v nebezpečí škody velkého rozsahu, f) nedovoleně vyrábí nebo jinak získá, přechovává, dováží, přepravuje, vyváží či jinak dodává nebo užije výbušninu, jadernou, biologickou, chemickou nebo jinou zbraň, anebo provádí nedovolený výzkum a vývoj jaderné, biologické, chemické nebo jiné zbraně nebo bojového prostředku nebo výbušniny zakázané zákonem nebo mezinárodní smlouvou, nebo g) vydá lidi v obecné nebezpečí smrti nebo těžké újmy na zdraví nebo cizí majetek v nebezpečí škody velkého rozsahu tím, že způsobí požár nebo povodeň nebo škodlivý účinek výbušnin, plynu, elektřiny nebo jiných podobně nebezpečných látek nebo sil nebo se dopustí jiného podobného nebezpečného jednání, nebo takové obecné nebezpečí zvýší nebo ztíží jeho odvrácení nebo zmírnění, bude potrestán odnětím svobody na pět až patnáct let, popřípadě vedle tohoto trestu též propadnutím majetku. (2) Stejně bude potrestán, kdo jednáním uvedeným v odstavci 1 vyhrožuje, kdo k takovému jednání veřejně podněcuje, nebo kdo takové jednání, teroristu nebo člena teroristické skupiny finančně, materiálně nebo jinak podporuje. (3) Odnětím svobody na dvanáct až dvacet let, popřípadě vedle tohoto trestu též propadnutím majetku, nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán, a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 jako člen organizované skupiny, b) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví nebo smrt, c) způsobí-li takovým činem, že větší počet lidí zůstal bez přístřeší, d) způsobí-li takovým činem přerušeni dopravy ve větším rozsahu, e) způsobí-li takovým činem škodu velkého rozsahu, f) získá-li takovým činem pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu, g) ohrozí-li takovým činem závažně mezinárodní postavení České republiky nebo postavení mezinárodní organizace, jejíž je Česká republika členem, nebo h) spáchá-li takový čin za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu. (4) Příprava je trestná.“

Ohledně trestného činu *teroru* pak trestní zákoník v § 312 stanoví, že „(1) Kdo v úmyslu poškodit ústavní zřízení České republiky jiného úmyslně usmrtí, bude potrestán odnětím svobody na patnáct až dvacet let, popřípadě vedle tohoto trestu též propadnutím majetku, nebo výjimečným trestem. (2) Příprava je trestná.“

Domnívám se, že by mohlo být problematické prokazování toho, že osoba, která se teprve hodlá připojit k Islámskému státu, má současně v úmyslu se v řadách jeho

bojovníků dopouštět činnosti, již by bylo možno podřadit pod výše popsaná ustanovení § 311 a 312 (s přihlédnutím k § 312) TrZák. Přesto by však již sama přítomnost českých státních příslušníků v této skupině byla velice nežádoucí, a to i s ohledem na jejich možné nežádoucí aktivity po návratu do ČR, a proto by jistě bylo vhodné mít nástroj, jenž by samu „účast“ v Islámském státu zakazoval a sankcionoval.

Nabízelo by se ještě využití ustanovení § 321 TrZák upravující trestný čin Služba v cizích ozbrojených silách: „(1) *Občan České republiky, který v rozporu s jiným právním předpisem koná službu ve vojsku nebo ozbrojených silách jiného státu* (zvýrazněno autorem), *bude potrestán odnětím svobody až na pět let.* (2) *Odnětím svobody na tři léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu.*“ Zde je ovšem problém v tom, zda lze vůbec Islámský stát, ač se za *stát* sám označuje, ve skutečnosti za stát považovat. „*Stát vzniká tehdy, má-li své území, obyvatelstvo (které má k tomuto území trvalé pouto) a státní vládu. Uznání ostatními státy má deklaratorní význam, stát se nestává státem tím, že jej ostatní státy uznají, ale splněním tří podmínek uvedených výše.*“⁷³ Islámský stát se však nachází na území jiných států, které k oddělení částí svých území evidentně souhlas nedaly a naopak s ním ve větší či menší míře bojují. Proto se domnívám, že užít tohoto ustanovení, které je jinak výhodné tím, že od pachatele nevyžaduje žádnou jinou aktivitu kromě pouhého přijetí účasti v cizích ozbrojených silách, není v praxi možné. Proto by dle mého názoru bylo vhodné novelizovat trestní zákoník např. tak, že by § 321 odst. 1 TrZák zněl: *Občan České republiky, který v rozporu s jiným právním předpisem koná službu ve vojsku nebo ozbrojených silách jiného státu či je členem jiné organizované ozbrojené složky, bude potrestán odnětím svobody až na pět let.*“

Je samozřejmě otázkou, kolik takových osob by se podařilo odhalit, např. činností tajných služeb, domnívám se však, že by bylo vhodné být i po právní stránce na tuto alternativu připraven.

⁷³GRINC, J. *Právo pro politology*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 147 s. ISBN 978-802-4729-213., s. 90

6 Závěr

Problematika ochrany základních zájmů státu je problematikou bezprostředně spjatou se samou existencí tohoto útvaru, stejně jako se životem jeho státních příslušníků (a ovšem do větší či menší míry i dalších osob, jež se na jeho území nacházejí). Proto vždy stát o svoji ochranu před nejrůznějšími subjekty, usilujícími o zvrát daného stavu věcí, pečoval, a to i přijímáním relevantních právních norem.

Zkoumáním podkladů pro tuto práci jsem dospěl k názoru, že zákony, jimiž byla ochrana zájmů našeho státu upravena v minulosti, měly jak mnohé společné, tak se i v zásadních věcech lišily. To, v čem se zásadně lišily, bylo dle mého názoru způsobeno jednak odlišnými soudobými podmínkami, zejména však jiným společenským zřízením. Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky je tak v mnohém doslova poplatný době a poskytuje veřejné moci mnohem větší prostor pro sankcionování provinilců, včetně ukládání trestu smrti. Jak jsem v příslušné kapitole doložil, i tohoto nejkrajnějšího trestu bylo často využíváno.

Současně je zřejmé, že i samo uplatňování tohoto zákona bylo tendenční, kdy zřejmě často šlo spíše o cílenou likvidaci osob s jiným názorem, než o prosazování zákona. Ostatně: stěží hovořit s klidným svědomím o prosazování zákona, byl-li tento zákon evidentně přijat se záměrem vytvořit spíše prostředek pro násilí ze strany veřejné moci, než jako prostředek ochrany základních zájmů státu. Tomuto mému přesvědčení svědčí i podstatné zvýšení sankcí, včetně zavedení nových, jakým byl (kromě již zmíněného trestu smrti) např. trest ztráty státního občanství. Z celého tohoto zákona, byť se zaštituje ochranou lidově-demokratického státu, je dle mého názoru zřejmá spíše snaha mnohdy drastickými sankcemi postihovat (a to v co největší šíři postihovat) každého, kdo není zcela konformní k tehdejší moci.

To je dle mého názoru jeden z hlavních rozdílů oproti zákonu č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky, který se podle mě jeví mnohem vyváženější. Jestliže se snad z dnešního pohledu jeví i tak některá jeho ustanovení poněkud archaická – jako např. poměrně značné sankcionování i třeba jen verbálních útoků na prezidenta republiky, je myslím třeba si uvědomit, že tento úřad, resp. T. G. Masaryk, jež v době přijetí zákona

tuto funkci vykonával, měl pravděpodobně velice širokou autoritu, a to zejména morální. Tento dojem jsem alespoň získal z dobových zdrojů. Tendence k jeho ochraně tedy pravděpodobně vycházela z určitého dobového konsensu, tedy že je správné takovou ochranu poskytovat. Jestliže v dnešní době toto vnímáme jinak, je otázkou, který úhel pohledu by měl být považován za přiměřenější.

Se současností souvisí i otázka, zda je i nyní třeba chránit zájmy státu, resp. jak. Odpověď je myslím jednoznačná: třeba to je a je dobře, že aktuálně platný trestní zákoník toto reflektuje. Vzhledem k mezinárodnímu vývoji jsem spíše přesvědčen, že je namísto se zabývat tím, zda i blízké budoucnosti bude možno tento zákon efektivně využívat při ochraně bytostných zájmů tohoto státu, a tedy i našich. Současný svět, se svými vlnami migrace, nebývalým vzestupem náboženského radikalismu a třeba i technologiemi umožňujícími velmi rychlý přesun jak dat (tedy např. euroatlantické civilizaci nepřátelských idejí), tak i osob, je velmi nebezpečným místem. Proto je dle mého názoru třeba být na nové výzvy připraven a snažit se učinit vše pro to, aby byly zájmy našeho státu přiměřeně chráněny nejen vojensky, ale i po právní stránce.

7 Cizojazyčné resumé

The issue of protection of fundamental interests of the State is an issue directly linked to the very existence of this department, as well as the life of its nationals (and, indeed, to a greater or lesser extent, other persons who are within its territory are located). Therefore, always stand on its protection against various entities seeking to twist the status quo cared, even adopting the relevant legal standards.

By examining the data for this job, I have concluded that the laws governing the protection of the interests of our state regulated in the past, as many have in common, so even in crucial matters differed. To what are fundamentally different, in my opinion, was caused by a different contemporary conditions, especially other social structures. Act no. 231/1948 Coll., On the Protection of the People's Democratic Republic is in many literally indebted to time, and provides public power much greater scope for punishing offenders, including the death penalty. As I have in the relevant chapter argued, and this outermost punishment has often been used.

At the same time it is evident that the application of this Act itself was tendentious, when apparently it was more often the targeted destruction of people with a different opinion than law enforcement. Incidentally hardly speak honestly about law enforcement, if it was obviously adopted this law with the intention of creating rather a means of violence on the part of public authorities rather than as a means of protecting the fundamental interests of the State. This my belief is evidenced by the substantial increase in sanctions, including the introduction of new, what was (besides the already mentioned the death penalty) eg. A penalty of loss of citizenship. The whole of this law, although under the auspices of Folk-democratic state, is in my opinion rather obvious effort often drastic sanctions to punish (and the greatest breadth prosecute) anyone who is not completely conform to the then power.

This is in my opinion one of the main differences with Law no. 50/1923 Coll., On the Protection of the Republic, which in my opinion seems to be much more balanced. If perhaps in retrospect seems well as some of its provisions are somewhat archaic - eg. A relatively large sanctioning even just verbal attacks on the president, I think it is important to realize that this office, respectively. TG Masaryk, who at the time of adoption of the Act, a post he held, was probably a very broad authority, especially moral. The impression I got at least from contemporary sources. The tendency to protect it therefore probably based on a certain period of consensus, therefore it is right to provide such protection. If today we see this differently, the question is which perspective should be considered appropriate.

And the present is related to the question whether it is even now need to protect the interests of the state, respectively. how. I think the answer is clear: it is necessary and it is good that the currently applicable Criminal Code reflects this. Due to international developments, I tend to believe it is necessary to consider whether even the near future it will be possible to effectively use this law for the protection of the essential interests of the State, and therefore ours. The contemporary world, with its waves of migration, the unprecedented rise of religious radicalism and even technologies that provide extremely fast data transfer as contingencies (ie. The Euro-Atlantic civilization opposing ideas), as well as people, is a very dangerous place. Therefore, in my view, should be ready for new challenges and try to do everything to ensure that the interests of our country are adequately protected not only militarily, but also legally.

8 Zdroje

Monografie:

BOBEK, M., MOLEK, P., ŠIMÍČEK, V.

Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví.

1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, 1005 s.
ISBN 80-210-4844-1.

KOČIAN, J., PERNES, J., TUMA, O., a kol.

České průšvihy aneb Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848-1989

1. vyd. Brno: Barrister & Principal 2005

ČEKANOVÁ, M.

S cejchem zákona 231.

Vyd. 1. Plzeň: Miloslav Krist, 2008.

ISBN 978-802-5412-138.

FTOREK, J.

Public relations a politika: kdo a jak řídí naše osudy s naším souhlasem.

1. vyd. Praha: Grada, 2010, 184 s. Politologie (Grada). ISBN 978-802-4733-760.

GRINC, J.

Právo pro politology.

Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 147 s. ISBN 978-802-4729-213.

KAPLAN, K., PALEČEK, P..

Komunistický režim a politické procesy v Československu.

2. vyd. Brno: Barrister, 2008, 253 s. ISBN 978-807-3640-491.

KOČIAN, J., DEVÁTÁ, M.

1948: České křižovatky evropských dějin.

Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i., 2011, 345 s.

České křižovatky evropských dějin, 3. sv.

ISBN 80-728-5108-X.

KOJZAR, J.

Osudové okamžiky českých dějin.

Praha: Futura Praha, 2014, 220 s. ISBN

978-80-86844-94-7.

LEPŠÍK, J.

Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou.

Praha: Nakladatel Fr. Borový, 1923, 173 s.

MARX, K., B. ENGELS.

Komunistický manifest: Podle prvního vydání Komunistického manifestu v Čechách.

Přeložil RADIMSKÝ, A.

Praha: Michal Zítka - Otakar II., 2000. ISBN 80-86355-54-3.

OLIVOVÁ, V.

Dějiny první republiky.

2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, 359 s.

Knižnice Společnosti Edvarda Beneše, sv. 40. ISBN 978-808-6107-479.

SMRČKA, L.

Rodinné finance: ekonomická krize a krach optimismu.

Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2010,

538 s. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 978-80-7400-199-4.

VÁHALA, R., NOVÁKOVÁ, A.

Smrt generála.

1. vyd. Praha: Melantrich, 1992, 189 s.

ISBN 80-702-3124-6.

VIESKA, J.

Ochrana lidově demokratické republiky:

(Komentář k §§ 78 - 129 trestního zákona č. 86/50 Sb.).

Praha: Orbis, 1951, 297 s. ISBN 30 102-73.

VILIKOVSKÝ, J.

Staročeská lyrika.

Praha: Melantrich, 1940.

VOJÁČEK, L., SCHELLE, K.

České právní dějiny do roku 1945.

Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2007, 218 s. Právo (Key Publishing).

ISBN 978-808-6575-254.

Příspěvky ve sbornících:

GOLJAKOV, I. T.

Josef Vissarionovič Stalin a socialistické soudnictví.

In: *O úkolech socialistického soudnictví.*

Přeložili: Černý, K., Dolenský, A., Brothánek, J.

Praha: Orbis, 1950, 79 s. Edice Nový právní řád., s. 5 – 32

Gřivna, T. Trestní právo hmotné.

In: Bobek, M. – Molek, P. – Šimíček, V. (eds.)

Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví.

1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009,
s. 553 - 581. ISBN 80-210-4844-1

LERNELL, L.

O problematice trestního práva v období šestiletého plánu.

In: *O úkolech socialistického soudnictví.*

Přeložili: Černý, K., Dolenský, A., Brothánek, J.

Praha: Orbis, 1950, 79 s. Edice Nový právní řád., s. 33 - 54

Internetové zdroje:

Československo.

In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online].

San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2003 [cit. 2014-04-16].

Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Československo>

Demokracie.

In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online].

San Francisco (CA): Wikimedia

Foundation, 2004 [cit. 2015-03-04].

Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Demokracie>

Důvodová zpráva k ZnOLDR.

Národní shromáždění republiky Československé 1948.

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. 2015 [cit. 2015-03-01].

Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0094_02.htm

Historie vězeňství.

Vězeňská služba ČR [online]. 2012 [cit. 2015-03-02].

Dostupné z:

<http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/informacni-servis/historie-104/historie-vezenstvi>

Internetová jazyková příručka.

Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR [online]. 2008 [cit. 2015-02-20].

Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=prorada&Hledej=Hledej>

Islámský stát.

In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online].

San Francisco (CA): Wikimedia

Foundation, 2014 [cit. 2015-03-04].

Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Isl%C3%A1msk%C3%BD_st%C3%A1t

JUDr. Milada Horáková (1901–1950).

Úřad pro studium totalitních režimů [online]. 2014 [cit. 2015-03-02].

Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/milada-horakova>

Komunisté chtěli smazat dluhy, místo bankrotu spustili měnovou reformu.

IDnes.cz [online].

2013 [cit. 2015-03-02].

Dostupné z:

http://ekonomika.idnes.cz/menova-reforma-v-roce-1953-0sx-/ekonomika.aspx?c=A130531_122149_ekonomika_spi

LIŠKA, O.

Vykonané tresty smrti Československo 1918-1989:

(nezahrnuje rozsudky německé justice)

[online]. 2013 [cit. 1.3.2015].

Dostupné z: www.policie.cz/soubor/sesit-02-prvni-vydani-pdf.aspx

Milada Horáková: Padám, a jdu s hlavou vztyčenou.

Český rozhlas: Archiv rozhlasu [online]. 2012

[cit. 2015-03-02].

Dostupné z:

http://www.rozhlas.cz/archiv/reportaze-politika/_zprava/milada-horakova-padam-a-jdu-s-hlavou-vztycenou--1078900

Naše řeč, ročník 18 (1934), číslo 3.

Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2791>

Národní shromáždění republiky Československé 1948.

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. 2015 [cit. 2015-03-01].

Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0094_02.htm

Osudy našich sousedů.

Ústav pro studium totalitních režimů [online]. 2014 [cit. 2015-03-02].

Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/osudy-sousedu>

VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Období první republiky 1918 - 1938* [online].

Dostupné z:

<http://www.vlada.cz/assets/Obdobi-prvni-republiky-1918.pdf>

Proces s Heliodorem Píkou: První pounorová justiční vražda.

Totalita.cz [online]. 2015 [cit.

2015-02-28].

Dostupné z: http://www.totalita.cz/proc/proc_pikah.php

Říjnová revoluce.

In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online].

San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2005 [cit. 2015-02-08].

Dostupné z:

http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%98%C3%ADjnov%C3%A1_revoluce

Slovo a slovesnost.

Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR [online].

2011 [cit. 2015-02-20].

Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3163>

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. [cit. 2015-02-09].

Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/se/stenprot/156schuz/s156001.htm>

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. [cit. 2015-02-09].

Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194002.htm>

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna.

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. [cit. 2015-02-09].

Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194003.htm>

Trest smrti v Československu.

In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA):

Wikimedia Foundation, 2007 [cit. 2015-03-02].

Dostupné z:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Trest_smrti_v_%C4%8Ceskoslovensku#Po_druh.C3.A9_s_v.C4.9Btov.C3.A9_v.C3.A1lce

Únor 1948.

In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online].

San Francisco (CA): Wikimedia Foundation,

2005 [cit. 2015-03-01]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Únor_1948

Právní předpisy

Zákon č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky

Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky

Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n.

Zákon č. 124/1933 Sb. z. a n.

Zákon č. 140/1934 Sb. z. a n.

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. ze dne 9. května 1948
- Ústava Československé republiky

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích

Zákon o tisku ze dne 17. prosince 1862, č. 6 ř. z. z roku 1863, ve znění zákonů ze dne 15. října 1868, č. 142 ř. z., ze dne 9. července 1894, č. 161 ř. z., ze dne 10. července 1933, č. 126 Sb. z. a n., a ze dne 10. července 1934, č. 140 Sb. z. a n

Zákon č. 119/1873, daný dne 23. května 1873, jímž se zavádí nový řád soudu trestního

Uherský trestní zákoník č. 5/1878

Uherský trestní řád z. čl. XXXIII z roku 1896

Uherský zákon o přestupcích č. 46/1879

Judikatura

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 15.10.1925
sp. zn. Zm II 372/25, Vážný 2137 tr.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 29.11.1925
sp. zn. Zm I 431/25, Vážný 2184 tr.

Rozsudek Státního soudu ze dne 28.1.1949
sp. zn. Or I. 38/48,

Rozsudek Státního soudu ze dne 8.6.1950
č.j. Or I/VII 65/50

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 31.10.1950
sbírkové číslo 23/1951

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 12.6.2002
sp. zn. 6Tdo 115/2002